

Tang Hanedanlığında Bir Türk: An Lushan (安祿山)

A Turk in The Tang Dynasty: An Lushan (安祿山)

Şükür AKTAŞ*

* Dr. Ağrı İÇ. Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, İngilizce Mütercim-Tercümanlık Bölümü, Ağrı /Türkiye.

Dr. Ağrı İÇ. University, School of Foreign Languages, Department of English Translation and Interpretation, Ağrı /Türkiye.

aktas@agri.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9945-0620

Öz

Tang Hanedanlığı Ms. 618-904 yılları arasında hüküm sürmüştür. Tang Hanedanlığı tarihine siyasi, askeri ve sosyal anlamda damga vurmuş simge kişiler olmuştur ve An Lushan da bunlardan bir tanesidir. Küçüklüğünden itibaren pek çok farklı ortamda yaşamak durumunda kalmış ancak bu durumu kendi adına fırsata çevirmiştir. Küçük yaşlarda babasız kalmış hayatına annesinin yanında anne tarafı olan Türk Ashi De (阿史德氏) sülalesi bünyesinde geçirmiştir. Çocukluğundan itibaren kendine özgü bir yaşam sürmüş, kendisini çok yönlü yetiştirmiştir. Yaşadığı ortamlardan, tanıdığı kişilerden, karşılaştığı durumlardan hep bir şeyler öğrenmiş ve bunları hep kişisel gelişimine kazanç olarak katmıştır. Kimi zaman yumuşak başlı, kimi zaman asi ve hoyrat bir tutum sergilemiştir. Ancak her bir hareketi stratejiktir. Siyasi, askeri ve sosyal ilişkileri bağlamında dikkat çekecek boyutta başarılıdır. Bu çalışmamızda An Lushan'ın çocukluğuna, ailesine, ilk gençlik yıllarına, hayatının dönüm noktası olan hadiseden, Tang sarayına, Tang Xuanzong ve Yang Guifei'e uzanan yaşam öyküsü incelenmiştir. Çalışmamız doğu-batı dillerinde yayınlanmış çalışmalar esasında ele alınmıştır. Çalışmada An Lushan'ın, Tang Hanedanlığına damgasının vurduğu An Lushan isyanına kadar olan süreç ele alınmıştır. Çalışmada Çince sözcüklerin Latin harfleriyle yazımında Pinyin (拼音) sistemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: An Lushan (安祿山), Tang Hanedanlığı, Tang Xuanzong, Yang Guifei.

Abstract

The Tang dynasty reigned Tang (*Chinese*) territories from 618-904 AD. There were symbolic figures who left their political, military, and social marks on the history of Tang dynasty, and An Lushan is one of them. Since his childhood, he had to live in many different environments, but he turned this situation into an opportunity for himself. He spent his childhood with his mother's side in the Turkic Ashi De (阿史德氏) clan. The people he met, and the situations he encountered, have always been converted into an advantage by him, and in this way, he had these as a gain for his personal development. His every act was so strategic. It is remarkably successful in terms of its political, military, and social relations. In this study, the life story of An Lushan from his childhood, family, and early teenage years, from the turning point of his life to the Tang palace, Tang Xuanzong, and Yang Guifei has been examined. Our study has been handled based on east-west-oriented studies. In the study, the process until the An Lushan rebellion, which left its mark on the Tang Dynasty, is discussed. In this study, Pinyin (拼音) system was used to write Chinese words with Latin letters.

Keywords: An Lushan (安祿山), Tang Dynasty, Tang Xuanzong, Yang Guifei.

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 01/11/2022

Kabul Tarihi / Date Accepted: 23/11/2022

Yayın Tarihi / Date Published: 31/12/2022

Atf: Aktaş, Ş. (2022). Tang Hanedanlığında bir Türk: An Lushan (安祿山). *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 58, 169 – 189

Citation: Aktaş, Ş. (2022). A Turk in the Tang Dynasty: An Lushan (安祿山). *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 58, 169 – 189

1. An Lushan ve Tarihi Kimliği

An Lushan (安祿山), Ms. 703 yılında Ying eyaletine bağlı (營州) Liucheng kentinde dünyaya gelmiştir (Okay, 2021, s. 41; Pulleyblank, 1955, s. 7).¹ Li Quansheng'in görüşüne göre soy ismi yoktur, esas ismi ise Ya Luoshan'dır (軋犖山), (Li, 2015, s. 63; Pulleyblank, 1955, s. 7)², hükümdarlıkta geçen ismi ise Xiong Wu'dur (雄武). Ancak, Okay (2021, s. 41) de ve Britannica Ansiklopedisinin Pulleyblank'e dayandırdığı görüşe göre soy ismi Kang'dır (康; Baykuzu, 2014, s. 60).³ Altı dil bilmektedir. Gezin tüccardır (Okay, 2021, s. 41).⁴ Bunun yanı sıra tarihi metinlere de yansıdığı üzere soy ismi An şeklinde geçmektedir.⁵ Bu An soy isminin kaynağının ise günümüz Buhara şehrinin, Tang Hanedanlığı dönemindeki Çince karşılığında ileri geldiği düşünülmektedir.⁶ İsmi ise Fars dilinde *ışık, parlak* anlamına gelen Rowshan⁷ olduğu ve bu ismin Çinceye tercümesinden kaynaklı bu şekilde anıldığı aktarılmaktadır (Pulleyblank, 1955, s. 15, 16). Ancak bu aktarım ismin anlamının aktarılması suretiyle değil ses olarak şeklen aktarımı şeklinde meydana gelmiş bir aktarım olabilir. Rowshan ismi Çinceye çevrilirken sesin aktarımı söz konusudur. Anlam olarak bakıldığında bunun doğrudan Rowshan sözcüğünün içerdiği anlamın aktarımı şeklinde olmamakla birlikte sesin Çin dilindeki karşılığına denk gelen en uygun sesle aktarıldığı anlaşılmaktadır. Rowshan ile Lushan sözcüklerini hece hece karşılaştırdığımızda Row-Lu (Luo), Shan-shan sesleri birbirine karşılık gelmektedir. Ancak özellikle Row-Lu seslerinin tam örtüşmediği görülmektedir. Bu uyumsuzluk Çincenin doğasından kaynaklanmaktadır. Row sesine denk gelebilecek hece Çince olmadığından bu hece sesin en yakın olduğu ses ile tercüme edilmiş veya karşılık olabilecek en yakın sözcük ile eşleştirilmeye çalışılmış olduğu düşünmekteyiz. Ancak tüm bunlar birer çıkarımdan ibarettir. Bu nedenle Rowshan-Lushan eşleşmesinin etimolojik ve Çince sözcüklerin eski seslendirmeleri (Zhong Guyin, 中古音) ile derin incelenmesi neticesinde bilimsel anlamda sağlam temelli neticeler bulunacaktır. Ancak yine de An Lushan ismi hakkında Eberhard, Bazin ve Henning'in çözümlenmeleri de konu hakkında önemli çalışmalardır (Pulleyblank, 1955, s. 15, 16). Bunun yanı sıra, Baykuzu, An Lushan isminin Farsça kökenli olma ihtimaline mesafeli durmuş, geleneklerine bağlı bir Türk (Göktürk) olan An Lushan'ın annesinin, oğluna yabancı dilde bir isim vermiş olmasını düşük bir ihtimal olarak görmektedir (Baykuzu, 2014, s. 58, 59). Diğer yandan An Lushan'ın baba tarafının kökeni Sogdlara⁸ dayanmaktadır⁹ ve bunlar sonradan Doğu Türklerine katılmıştır. Okay (2021) ise

¹ Yingzhou, günümüz Çin Halk Cumhuriyeti Liaoning eyaletine (辽宁省) bağlı Chaoyang (朝阳市) şehridir. An Lushan'ın doğduğu Ying Zhou bölgesi Pulleyblank'in çalışmasında aktardığına göre karma halde yaşayan Hu'lardan oluşmaktaydı (Pulleyblank, 1955, s. 7). Bu ifade Çin tarih kaynaklarında ve Çin dilinde Zachu (杂处) şeklinde geçmektedir.

² Pulleyblank'in eserinde An Lushan'ın çocukluk ismi Ya-lo-shan şeklinde geçmektedir (Pulleyblank, 1955, s. 7).

³ Pulleyblank, E. G. (2022, 1 Haziran). An Lushan (2022, 8 Haziran). Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/biography/An-Lushan>.

⁴ Okay'ın An Lushan hakkında verdiği bilginin dayanak noktası Yeni Tang Tarihi An Lushan bölümüdür. Song Qi; Ouyang Xiu, "Yeni Tang Tarihi; '225. Tomar I., An Lushan Bölümü'", Zhonghua Yayınları, Pekin, 1975, s. 6411-6424 (宋祁, 歐陽修《新唐書》卷 225 上《安祿山傳》北京, 中华书局, 1975, 第 6411-6424 页).

⁵ 24 Tarihten içinde An Lushan (安祿山) hakkında kayıtlar içeren belgelerden bazıları şunlardır: Song Qi; Ouyang Xiu, "Yeni Tang Tarihi; '225. Tomar I., An Lushan Bölümü'", Zhonghua Yayınları, Pekin, 1975 (宋祁, 歐陽修《新唐書》卷 225 上《安祿山傳》北京, 中华书局, 1975.), Liu Xu; "Eski Tang Tarihi, '200. Tomar I., An Lushan Bölümü'", Zhonghua Yayınları, Pekin, 1975 (劉昫; 《舊唐書》卷 200 上《安祿山傳》. 北京, 中華書局, 1975.), Sima Guang; "Zizhi Tongjian" Zhonghua Yayınları, Pekin, 1956 (司馬光; "資治通鑑" 北京: 北京, 中華書局, 1956.).

⁶ Pulleyblank, E. G. (2022, January 1). An Lushan (2022, 21 Haziran). Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/biography/An-Lushan>.

⁷ İsmi anlamı ışık olarak verilmektedir. Pulleyblank, E. G. (2022, 1 Haziran). An Lushan (2022, 21 Haziran). Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/biography/An-Lushan>.

⁸ Semerkand'ın merkez olduğu Maverünnehir'deki bir bölge. Büyük İskender tarafından başarıyla idare edilmiştir. Sute (粟特), Suyi (粟弋) isimlerinin yanı sıra Xiong'un (2008) çalışmasında Kang Ju (康居) ismi ile tanımlanmış, Chen Yongling'in 'Uluslar Sözlüğü'nde ise bu bölge eski ismi Kang Guo (康国) olarak verilmiştir (Chen, 1987, s. 1037). Sui (隋) ve Tang (唐) dönemlerinde bu bölge Zhaowu'nun (昭武) dokuz kabilesi (soyu) olarak bilinen Kang (康), An (安), Cao (曹), Shi (石), Mi (米), He (何), Huoxun (火尋), Wudi (戊地) ve Shi (史) gibi boyları bünyesinde barındırmıştır (Xiong, 2008, s. 485). Sogd

babası hakkında “*Batı Bölgelerinden (Xi Yu, 西域; Türkistan) Kang (康; Semerkand, Marcanda) ülkesindedir*” şeklinde tanımlamada bulunmuştur (Okay, 2021, s. 47). Babası hakkında bir diğer görüş Hu soyundan olduğu yönündedir (Ma, 2017, s. 50). Annesi ise Türkler’in (Tujue, 突厥) A Shi De (阿史德氏) soyundandır (Li, 2015, s. 63; Okay, 2021, s. 47). A Shi De soyu, Doğu Türklerinin önde gelen soylu ailelerindedir. Diğer yandan, Gömeç, An Lushan’ın anne ve babası hakkında “*baba Türk prens, anne Sogdlu*” şeklinde tanımda bulunmuştur (Gömeç, 2011, s. 1-7). An Lushan henüz çok küçük iken babasını kaybetmiştir (Okay, 2021, s. 41). Babasını erken yaşlarda iken kaybetmesi ve çocukluğunun büyük kısmını anne tarafında geçirmesi nedeniyle Türk kültür ve geleneği ile daha iç içe büyümüştür. Babasının ölümünden sonra annesinin yanında ve dolayısıyla anne tarafı olan Türkler ile yaşamıştır (Li, 2015, s. 63). Babasının ölümünden sonra annesi Türk boylarına mensup An Yanyan (安延偃) isimli kişi ile evlenmiştir (Li, 2015, s. 63). An Lushan’ın annesi hem falcı hem de bir şamandır (Okay, 2021, s. 41; Pulleyblank, 1955, s. 8). Annesi, bir erkek evladı olmasını çok istemiş ve bunun için tanrıya dua etmiş, tanrı da duasını kabul etmiş olacak ki oğlu An Lushan’ı gerçek ismiyle Ya Luoshan’ı dünyaya getirmiştir (Pulleyblank, 1955, s. 8). Esasen An Lushan’ın doğumu üzerine de birtakım olağanüstü olaylar anlatılmaktadır.¹⁰

An Lushan’ın doğduğu gün meydana gelen olaylara dair aktarılan rivayette, doğduğu gece An Lushan’ın yanında bir yıldız parıldıyorken, etrafta bulunan tüm yaban hayvanları ulumuşlardır. Astrologların aktardığı bir diğer olayda da şeytani bir büyü ışığının çadırlarının üzerine düştüğüdür (Pulleyblank, 1955, s. 7; Baykuzu, 2014, s. 58, 59).¹¹ Doğumu ile ilgili aktarılan bu olayın yanı sıra başka pek çok alamet ve mucizelerin de yaşandığı rivayet edilmekle birlikte annesinin de bu doğrultuda düşüncesinin olduğu, Lushan’ın doğumunun kutsi bir anlam içerdiği ve buna binaen oğluna Ya Luoshan (輶犂山) ismini verdiği belirtilmektedir.¹² Tam da bu noktada diğer bir önemli nokta

bölgesi, Sasanilerin, Türklerin, Toharların egemenliğinde yönetilmiş bir coğrafya olarak tanımlanmıştır. Bölge tacirleri ile nam salmıştır (Chen, 1987, s. 1037). Tang Hanedanlığı döneminde etkin olmuşlardır. Ticarete hem Okay’ın (2021) hem de Chen’in (1987) tanımlarında bölge ve buraya mensup kişiler ticarete oldukça iyidirler. Nitekim çalışmanın konusu olan An Lushan’ın iyi bir tacir olduğunu belirten Okay’ın görüşü Chen (1987) ve Xiong (2008)’de yer alan görüşler ile bağdaşmaktadır. Bunun da ana etkeninin, tacirleri ile ünlü bu bölgeden birisi olmasından ileri geldiği çıkarımında bulunmak yanlış olmayacaktır.

⁹ Baykuzu, An Lushan’ın babasının soy aidiyetinin mutlak olmadığını, babasının kim olduğu ile ilgili Gesu Han (Ko-shu Han, Baykuzu Wade-giles olarak kullanılmaktadır) ile aralarında geçen bir konuşmada Sogdlu olduğunu söylediğine dair bir rivayet olduğunu aktarmıştır. Bunun dışında somut herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Babasının kökenine dair Okay’ın da aktardığı gibi soy adının Kang olduğudur (Baykuzu, 2014, s. 60; Okay, 2021, s. 47). Okay ve Baykuzu’nun görüşleri arasındaki fark Okay’ın, Kang’ı ülke olarak Baykuzu’nun ise soy ismi olarak vermesindedir.

¹⁰ An Lushan’ın doğumu hakkında anlatılagelen olağanüstü olayların benzerlerini Çin tarihinde ve 24 Tarih içinde diğer ulus ve halklar hakkında bahisler içeren belgelerde çoğunda görmekteyiz. Bu bahse dair önemli bir örnek olarak Tan-shi-huai’ı (檀石槐) verebiliriz. Buna göre Tan-shi-huai’ın doğumu hakkında anlatılan hadise “*güneşli bir günde yolda yürürken aniden fırtına sesi duyduğunu, başını çevirip göğe doğru baktığı anda düşen bir dolu tanesinin ağzından girdiğini, bu dolu tanesini yuttuğunu sonrasında bu şekilde hamile kaldığını ve on ay sonra da bu çocuğu dünyaya getirdiğini söylemiş, bu çocuğun dünyaya gelişinde de bir hikmet olduğunu ve içinde buldukları an için en iyisinin bu bebeği büyütmek olduğunu söylemiştir*” şeklinde anlatılmaktadır (Aktaş, 2020, s. 222; He, 2008, s. 62.; Chen, 1987, s. 1237). Buda’nın doğumunda da yine olağanüstü bir hikâye rivayet edilmektedir.

¹¹ Pulleyblank’in çalışmasında yer verdiği şeytani büyü ifadesinin Çin dilindeki karşılığı Yao Xing’dır.

¹² Pulleyblank’in çalışmasında yer alan şekliyle An Lushan’ın ismi Ya Loshan’dır. Ancak bu ismin Çince karşılığında kullanılan imlere baktığımızda bu Ya Luoshan’dır (輶犂山). Çince de Lo şeklinde okunuşu olan bir ses olmadığı gibi bunun günümüz Pinyin sistemindeki okunuşunun Luo olduğunun bilinmesinde fayda vardır. Bu farklılık küçük bir harf hatasından ziyade Çince imlerin latin harfleriyle yazımındaki küçük farklılıktan kaynaklandığı düşünülmektedir. Diğer yandan, Cunrui Xiong’un Orta Çağ Çin’i Tarihi Sözlüğü isimli eserinde An Lushan’ı “Kang Zhaluoshan 康輶犂山” ismiyle tanımlamıştır (Xiong, 2008, s. 40). Pulleyblank’in de bu konu hakkında görüşü bulunmaktadır (Pulleyblank, 1955, s. 15, 16, 17). Xiong’un çalışmasında ilk kez karşımıza çıkan Zha Luoshan ismidir. Buradaki “Zha 輶” hencesi “Ya Luoshan” ismindeki “Ya” sesine tekabül etmelidir. Çin dilinde 輶-輶 im’inin Zha ve Ya seslerinin her ikisi ile de kullanımı vardır. Baykuzu ise “輶” sesini “Tza” veya “Ka” olarak da okunabileceğini, bundan dolayı asıl isim Ya Luoshan’ın Tza Luoshan veya Ka Luoshan olarak da okunabileceği görüşüne değinmiştir. Baykuzu’nun konu hakkındaki diğer görüşleri için bakınız: (Baykuzu, 2014, s. 57, 58, 59). Ancak soy ismi olarak kullanılabildiğinde bunun Ya ile kullanımına denk geldiği görülmektedir (Pleco.com). Bundan dolayı soy ismi olan seslendirmenin kullanımının daha doğru olacağını kesin olmamakla beraber kabul edebiliriz. Diğer yandan bu farklılık Wade-giles ve Pinyin sistemleri arasındaki farklılıktan kaynaklanıyor olabilir mi diye baktığımızda buna dair de kesin ve tatmin edici bir netice elde edilememiştir. Zha ve Ya seslerinin Wade-giles-Pinyin karşılaştırması için de baktığımızda bu iki sesin uyuşmadığı görülmektedir. Wade-giles-Pinyin eşleşme listesi için bakınız (2022, 6 Aralık):

karşımıza çıkmaktadır. Ya Luoshan ismi Türkler için özel bir anlama sahiptir. Türkler savaş tanrılarını Ya Luoshan diye isimlendirirler (Pulleyblank, 1955, s. 8-17). Pulleyblank'ın An Lushan üzerine yazdığı “*An Lushan İsyanı*” isimli eserde aktardığı bu bilgiden de Ya Luoshan isminin Türkler açısından ifade ettiği anlam ve önem görülmektedir. Bu manada Türklerde isim verme geleneği düşünüldüğünde, bunun rastgele bir şekilde olmadığını belirtmek Pulleyblank'ın çalışmasından hareketle mümkündür. Konunun daha da açıklık kazanması adına örneklendirmek gerekirse, An Lushan'ın yaşadığı dönemden yaklaşık beş yüzyıl kadar önce yaşamış Xianbei (鮮卑) hükümdarı Tanshihuai'in (檀石槐) ismini ve bu ismin verilmesi süreci bu duruma örnek olarak verilebilir (Gou, 2017, s. 42).¹³

Ms. 713-741 yılları arasında iktidarda kalmış olan Tang hükümdarı Xuanzong (唐玄宗) döneminde, An Lushan'ın üvey babası Yanyan'ın kabilesi dağıtılmıştır (Pulleyblank, 1955, s. 8). An Yanyan'ın kabilesinin uğradığı bu bozgunun ardından, Yanyan öncülüğündeki Türklerin elinde olan General An Daomai'in (Taomai; 安道買) bir oğlu, Xiao Jie (Hsiao-chieh; 孝傑) ve An Pochu'nun oğulları Si Shun (Ssu-shun; 安思順) ve Wen-chen (Yuanchen olarak bilinmektedir) Türklerden kaçıp, An Daomai'in diğer oğlu ve Lan Chou Vali Yardımcısı¹⁴ Chen Jie'e (Chen Chieh) sığınmışlardır. Bu hadiseler olurken Lushan henüz gençlik çağlarındadır (Pulleyblank, 1955, s. 8). Chen Jie (Chen Chieh), abisi Xiao Jie (Hsiao-Chieh) ile birlikte geldiklerinden dolayı An Lushan ile aralarında bir kardeşlik anlaşması yapmışlardır. Meydana gelen bu hadise üzerine An soyadını almıştır (Pulleyblank, 1955, s. 8). Büyüdüğünde ise kişisel özellikleri üzerine oldukça değişik yorum ve tespitler yapılmaktadır. Bu anlamda Pulleyblank'ın aktardığına baktığımızda An Lushan için “*zalim, hilebaz, yaman bir hırsız ve insanların zihinlerin okumada mahir olduğu*” gibi ifadeler yer almaktadır (Pulleyblank, 1955, s. 8). Diğer yandan da Hu soyuna mensup halkların dokuzunun dilini anladığı belirtilmektedir. Okay ise altı dil bildiğini ileri sürmüştür (Okay, 2021, s. 41). Zhang Shougui'in Fanyang (范陽) Askeri Valisi olduğu dönem, An Lushan, koyun çalma olayına karışmış ve bu olayın yapılan inceleme neticesinde aydınlatılmış, An Lushan'ın yaptığı tespit edildiğinden kendisinin peşine düşülmüş ve yakalanmıştır (Pulleyblank, 1955, s. 8). Bunun üzerine tam öldürülecekken, “*Yu shi Ta-fu¹⁵, Hu'lara mensup iki halk Xi ve Kitan'ları ortadan kaldırmak istemiyor muydu, bunun yerine siz cesur bir askeri öldürüyorsunuz*”¹⁶ diye bağırdığı rivayet edilmektedir (Pulleyblank, 1955, s. 8). An Lushan'ın bu haykırışını duyan Shou Gui (kuei) onun bu sözlerinden ve de duruşundan etkilenmiştir

<https://libraries.indiana.edu/chinese-studies-pinyin-wade-giles-conversion-table>. Ayrıca Kang An Lushan bahsi için bakınız: (Pulleyblank, 1955, s. 15, 16, 17).

¹³ Tan-shi-huai hakkında detaylar için bakınız: AKTAŞ, Şükrü; “*Çin Kaynaklarına Göre Türklerin Menşei Hakkında Bir İnceleme: “Xianbeilerden Tuobalara (Tuoba Xianbei) Türk Tarihi”* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (2020) Ankara.

¹⁴ Lan Chou ismi Pulleyblank'ın eserinde Wade-giles sisteminde yazılmıştır. Pinyin sisteminde bu isim Lanzhou'dur (兰州). Pulleyblank'ın çalışmasında, bu döneme dair “*vali yardımcısı*” sıfatının Çincesi için geçen ifade Pieh Chia'dır. Bunun günümüz Pinyin sistemine göre karşılığı Bie Jia (別駕)'dır. Detaylar için bakınız: Xiong, 2008, s. 62, 669, 682.

¹⁵ Burada Yü-shih Ta-fu şeklinde yer alan isim Chang Shou-kuei'dir. (Pulleyblank, 1955, s. 8) Ayrıca Pulleyblank'ın çalışmasından edindiğimiz bu cümlede geçen Chang Shougui ismini, Pulleyblank çalışmasında “Chang Shou-kuei” kullanmaktadır. Bu kullanım Wade-giles sisteminde bu şekilde geçmektedir ve günümüzde Pinyin (拼音) sistemi ağırlıklı olarak kullanılmaktadır ve buna göre yukarıda da yer verdiğimiz üzere Zhang Shougui'dir (張守珪). Ayrıca Pulleyblank'ın çalışmasında Chang olarak kullandığı “张” karakteri (Hanzi-漢子) yakın dönemde yazılan kaynaklarda Zhang olarak yazılmaktadır (Xiong, 2008, s. 665).

¹⁶ Xi ve Kitan halklarının ve Uygur Kağanlığının Tang Hanedanlığına göre buldukları coğrafi konumu ve Fanyang, Yingzhou gibi şehirleri gösterir harita için ekler bölümü resim III'e bakınız. Pulleyblank çalışmasında An Lushan'ın söylediği bu cümlede geçen iki halk tabiri için Xi ve Kitanlar (Qidan) olarak bahsetmiştir. Yeni Tang Tarihi, 225. Tomar, An Lushan Bölümü'nde yer alan bu cümlenin aslı “*公不欲滅兩蕃邪? 何殺我*” şeklindedir. Burada bir bölgede yaşayan halk veya halkların mı kastedildiği değilse Tibetli halkların mı kastedildiği hususu çalışma esnasında biraz düşündürmüş ve zorlamıştı. Ancak <https://ctext.org/dictionary.pl?if=en&char=蕃> adresinden detaylara bakıldığında bunun kuzeyli diğer halklara işaret ettiğini, Pulleyblank'ın de çalışmasında yer verdiği üzere Xi ve Kitan olduğu kanaatine vardık. Ayrıca An Lushan'ın yaşadığı coğrafya ve Tang Hanedanlığının konumu bağlamında konuyu ele alıp, Tibet coğrafyasının bunlara göre konumunu düşündüğümüzde, tercümesi içinde ‘*kuzeyli*’ anlamı da olan bir sözcüğün, Tang Hanedanlığı topraklarına ve An Lushan'a nispetle konumu açısından, coğrafi manada da uyumadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca konu hakkında 28. no'lu dipnota da bakınız.

(Pulleyblank, 1955, s. 8). İşte bu hadise An Lushan'ın kurtuluşunun önünü açmıştır. Shou Gui, An Lushan'ı affetmiş ve kendisini ordusunda hizmet ettirmiştir. An Lushan ve Shi Siming¹⁷ keşif görevlisi olmuşlar, göreve getirildikleri ilk günden itibaren ırmaklar, nehirler, kuyular ve tepeler vb. coğrafi anlamda sorumlu oldukları bölgede her ne varsa bilgi edinmişlerdir (Pulleyblank, 1955, s. 8). Yine sorumlu oldukları bölge hakkında keşif yaptıkları bir gün, yanında bulunan üç ila dört süvari ile onlarca Kitan'ı (Qidan 契丹) yakalamış, gösterdiği bu başarı Shou Gui'in iyice hayranlığını kazanmasını sağlamıştır. İlerleyen süreçte giriştiği her bir olayda ve kazandığı yeni başarılar ve gösterdiği kahramanlıklar üzerine kendisine daha fazla birlik verilmiş, O da kendisine verilen her bir yeni birlik ile gücünü daha da artırmış, daha fazla düşman yakalamıştır (Pulleyblank, 1955, s. 8-9). Daha sonra Shou Gui'in teğmeni olmuştur.¹⁸ Öylesine büyük ve görkemli başarılar elde etmiştir ki hangi mücadeleye girişse zafere ulaşmıştır. Tüm bu başarı ve zaferler Shou Gui'in öylesine ilgisini çekmiş, öylesine takdirini kazandırmıştır ki Shou Gui, An Lushan'ı oğlu olarak kabul etmiştir (Pulleyblank, 1955, s. 8). Sol Bölgeden Sorumlu Atlı Muhafız Generali görevine terfi ettirilmiştir (Pulleyblank, 1955, s. 8; Xiong, 2008, s. 454, 471, 646).¹⁹ Tüm olan bitenler, hoyrat bir gençlik yaşayan An Lushan'ın kurnazca bir hamle ile ötedeki ölümünün kendisi lehine bir şans olarak dönmesi sağlamıştır. Her şey bitti denilecek bir noktada yaptığı hamle aslında hayatını kurtarmış, belki de en azından buraya kadar yazmış olduğumuz durum itibarıyla hayalinin bile ötesine götüren bir sonucu beraberinde getirmiştir. Ancak tüm hadise elbette burayla kalmamış Tang Hanedanlığı tarihine adeta adını kazımıştır. Öldürülmek üzereyken ağzından çıkan bir cümle üzerine ölümden kurtulup, çok başka bir seviyede hayata ve göreve kavuşan An Lushan, hayatının ilerleyen döneminde Tang Hanedanlığı dönemini adeta kasıp kavuran bir kişilik haline gelecektir. Askeri kişiliği, kurnazlığı, savaşçılığı tüm bu sürecin şekillenmesinde etkili olmuştur. Diğer yandan kimi araştırmacılar An Lushan'ın kişiliğini tarif ederlerken kendisinin karmaşık ve tam anlaşılabilen biri olduğundan bahsetmektedirler (Li, 2015, s. 63). Li Quansheng çalışmasında yer verdiğine göre akrabaları ile ilişkileri geliştirmeye oldukça önem veren, onlarla ibadet etmeye ve dini ritüelleri yerine getirmeye düşkün olduğuna dair görüşler belirtilmektedir. Akrabaları ile ilişkisine vermiş olduğu bu önem sayesinde kişisel namı ve şöhretinin de bireysel anlamdaki zengin kişiliğinin şekillenmesinde önemli etkisinin olduğu yönündeki görüş de yine Li Quansheng'in çalışmasında görülmektedir (Li, 2015, s. 63). Bir taraftan kurnaz bir tilki gibi tarif edilirken diğer yandan akrabaları ile olan ilişkisine verdiği önem ve değer ile düşünceli biri olma özelliği karşımıza çıkmaktadır. Ancak ne açıdan ele alınırsa alınsın mutlak manada pragmatik, zeki ve içinde bulunduğu olaylara göre tavır alan biri olduğu yönünde bir fikrin oluşmasını sağlamıştır. Yeri gelmişken kısaca değinmekte fayda olduğu düşüncesindeyim, burada ifade etmiş olduğum görüş An Lushan'ın ne tamamen iyi olduğu ne de tamamen kötü olduğu yönünde bir yorum da değildir.

2. İrksal Kökeni ve Soy Aidiyeti Bağlamında An Lushan

An Lushan'ın ırksal kökeni üzerine özellikle baba tarafı hakkında farklı birtakım görüşler mevcuttur. Farklı yönde tespit ve yorumların olmasında en önemli etkenlerden biri de An Lushan'ın

¹⁷ Pulleyblank'in çalışmasında "Shih Ssu-ming" şeklinde geçmektedir.

¹⁸ Teğmen olarak ifade ettiğimiz sözcüğün Pulleyblank'in çalışmasında İngilizcesiyle Lieutenant, Çincesi olarak da Pien Chiang şeklinde aktarılmıştır. Bunun Pinyin sistemindeki karşılığı Bian Jiang'dır. Biz çalışmamızda bunu günümüz askeri terminolojisindeki karşılığı olan Teğmen olarak kullandık. Ancak Teğmen sıfatının da bunu tam karşılamadığı düşünülmektedir. Pien Chiang'ın (Bian Jiang) bir unvan olmadığını da Pulleyblank ifade etmiştir (Pulleyblank; 1955, s. 106). Pien Chiang'ın (Bian Jiang) sıfatlarının Pi Chiang (Jiang) veya Fu Chiang (Jiang) gibi aynı anlama gelen, farklı kullanımlarının olduğuna da değinmiş, tüm bunların da 'yardımcı' anlamına geldiğini çalışmasında vurgulamıştır (Pulleyblank, 1955, s. 106).

¹⁹ Pulleyblank'in çalışmasında yer verdiğine göre An Lushan'a tevdi edilen görevin adı "Yuanwai Cuo (Tso) Chi Wei Jiangjun"dür. Buna ilave olarak Pulleyblank'in çalışmasında kullanılan görev ve sıfatların Çinceleri yer almamaktadır. Pulleyblank'den aktardığımız görev isminin tam açıklamasına için Xiong'un sözlüğünden araştırmamızı ilerlettiğimizde farklı isim ve sıfatlar karşımıza çıkmıştır. Pulleyblank'in Wade-giles olarak verdiği Chi Wei, Pinyin sistemine göre Qiwei (騎衛)dir. Bu da 'Atlı Muhafızlar' anlamındadır (Xiong, 2008, s. 471). Diğer yandan Yuanwai üzerine Xiong'un (2008) sözlüğünden yaptığımız araştırma neticesinde Yuanwai (員外) tanımı çıkmış, bunun tanımı için Shilang'a (侍郎) götürmüştür. Shilang üzerine yer alan tanımda ise Sui döneminde kullanıldığı şekli için yönetiminde bulunduğu ilk dönemde kurul altında görev alan büro memuru, ikinci yönetiminden itibaren ise altı kuruldun birinin başkan yardımcısı olarak ifa edilen görev olarak tanımlanmıştır. Tüm bunlar hakkında daha fazla detay için bakınız: (Xiong, 2008, s. 62, 454, 471, 646). Baykuzu bunu "Diş sol atlı muhafızlar komutanı" şeklinde tanımlamıştır (Baykuzu, 2014, s. 61).

anne ve babasını tanımlarken kendisinin kullanmış olduğu tabirlerden kaynaklandığı da anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Lee Chamney'in tezinin 83. sayfasında yer alan ifade de An Lushan'ın ailesini tanımlarken sarf ettiği cümle şu şekilde aktarılmaktadır: *babam bir Hu ve annem de bir Türk*²⁰ demiştir (Chambley, 2012, s. 10-83).²⁰ Xiong (2008)'de Sogd ve Türk melezi olarak bahsetmektedir (Xiong, 2008, s. 40). Okay da yine annesini Türk (Tujue; 突厥) babasını Türkistanlı olarak (Batı Bölgelerinden Semerkand) vermiştir (Okay, 2021, s. 47). Baykuzu da An Lushan'ın kökenini yine Türk-Sogd melezi şeklinde tanımlamıştır (Baykuzu, 2014, s. 57). An Lushan, tarihte, suni kanbağı ilişkisi gelişimine örnek bir kişilik olarak tarif edilmekle birlikte, akrabalık ve evlilik ilişkileri onun hayatını farklı aşamalara taşıdığı düşünülmektedir (Li, 2015, s. 63). Onun kişiliği ve de bu kişiliğinin gelişimi diğer tarihi kişilerle kıyaslandığında, An Lushan'ın kişiliğinin gelişim aşaması Li Quansheng tarafından üç maddede ele alınmıştır. Bunlar arasında ilk olarak verilen başlık, tarihi şahsiyetler arasında evlilik ile ilgili en fazla vakaya sahip olan kişinin An Lushan olduğu, ikinci olarak eşleri vasıtasıyla kurduğu akrabalık bağlarının da kapsamı oldukça genişti ve bu kapsamda üvey anne, üvey baba, üvey oğul, yeminli erkek ve kız kardeşler gibi akrabalıklar edinmiş olduğu ifade edilmektedir (Li, 2015, s. 63). Üçüncü ve son maddeye göre An Lushan, en fazla erkek evlat edinmiş kişi olarak tanımlanmaktadır (Li, 2015, s. 63). Sonuç itibariyle anne ve babası bakımından kökeninin nereye dayandığına baktığımızda Yeni ve Eski Tang Tarihinde yer alan bilgi temelinde annesinin Türk (Tujue; 突厥) soyuna bağlı A Shi De (阿史德氏) boyundan, babası ise kendi ifadesi olduğu yönündeki rivayet ile Hu soyundandır (Chambley, 2012, s. 10-83). Okay'a göre ise Türkistanlı (Batı Bölgeleri, Semerkand), Baykuzu'ya göre ise baba Sogd'ludur.²¹ Diğer yandan babasının soy kökeni meselesi çok net değildir ve bu da babasının kökeni üzerine küçük de olsa görüş ayrılıklarına neden olmaktadır. Ancak babası hakkında en önemli delil, kendi beyanı olduğu ileri sürülen ifadeyi esas alarak yer vereceğimiz sonuç, Türk anne ve Hu soylu babadan dünyaya gelmiş birisi tanımıdır. Babasını erken yaşta kaybetmesi sebebiyle erken yaşlardan itibaren anne tarafı Türk boyları içinde yaşamış ve Türk kültürü, dili, örf ve adeti ile yoğrularak büyümüştür.

3.An (安) Kardeşlerle Kardeşlik Bağının Kurulması Süreci

An Lushan, daha önce de değindiğimiz gibi doğduğu zaman bir soy ismine sahip olmamakla birlikte kendisine verilen isim giriş bölümünde detaylarına yer verdiğimiz gibi Ya Lu(o)shan (軋犖山) idi (Li, 2015, s. 63). Küçük yaşta yetim kaldığından, çocukluğunu Türkler'in arasında geçmiştir. Daha önce de belirttiğimiz üzere annesi daha sonra tekrar bir evlilik yapmış ve Türklerden An Yanyan (安延偃) isimli kişi ile evlenmiştir (Li, 2015, s. 63). An Yanyan'ın kardeşi Hu generali An Bozhu'dur (安波注) ve ailesinde başka bir general daha vardır. O da An Daomai'dir (安道買). An Daomai daha önce Dai (代州)²² vilayeti, Pingdijun'de (平狄軍)²³ Elçi Yardımcısı olarak görev yapmıştır (Li, 2015, s. 63). An Lushan'ın henüz on yedi yaşlarında olduğu esnada, An sülalesi darmadağın edilmişti. An Yanyan, beraberine aldığı An Lushan, An Bozhu'nun iki oğlu An Sishun (安思順) ve An Wenzhen'ı (安文貞), An Daomai'in oğlu An Xiaojie (安孝節) ile birlikte Türklerden kaçmış ve o dönem Tang Hanedanlığının Hedong Daolan²⁴ vilayetinden sorumlu görevde olan An Daomai'in diğer oğluna sığınmışlardı (Li, 2015, s. 63). An Yanyan'ın, uğradığı bozguna kaçarken bencil davranmayıp beraberinde An Zhenjie'nin kardeşi, An Xiaojie'yi de kurtarması, abi An Zhenjie'yi oldukça

²⁰ Lee Chambley'in tezinde aktardığı cümlenin aslı şu şekildedir: *My father was a hu, my mother was a Turk (tujue 突厥); your father was a Turk, your mother was a hu*. Burada geçen ifade An Lushan'ın Türk bir general ile arasında geçen diyalog esnasında söylediği cümle olarak aktarılmaktadır (Chambley; 2012, s.10).

²¹ Song Qi; Ouyang Xiu, "Yeni Tang Tarihi; '225. Tomar I., An Lushan Bölümü'", Zhonghua Yayınları, Pekin, 1975, s. 6411-6424 (宋祁, 歐陽修《新唐書》卷 225 上《安祿山傳》北京, 中华书局,1975, 第 6411-6424 页). Liu Xu; "Eski Tang Tarihi, '200. Tomar I., An Lushan Bölümü'", Zhonghua Yayınları, Pekin, 1975, s. 5368 (刘昫; 《旧唐书》卷 200 上《安祿山傳》. 北京中华书局,1975, 第 5368 页). Liu Xu; "Eski Tang Tarihi, '200. Tomar I., An Lushan Bölümü'", Zhonghua Yayınları, Pekin, 1975, s. 5368 (刘昫; 《旧唐书》卷 200 上《安祿山傳》. 北京中华书局,1975, 第 5368 页). Sogd hakkında 8 ve 9 no'lu dipnotlara bakınız.

²² Günümüz Shanxi şehri Dai ilçesi (今山西代县).

²³ Günümüz Shanxi şehri Shuo ilçesi kuzeydoğusu (今山西朔县东北).

²⁴ Günümüz Shanxi şehri Lan ilçesi kuzeyi (今山西岚县北).

duygulandırmıştır (Li, 2015, s. 63). An Zhenjie, An Yanyan'ın hamlesi sayesinde kavuştuğu kardeşi An Xiaojie'ye kavuşmasından duyduğu mutluluk ve bir nevi minnet duygusuyla An soyundan, aynı kuşak oldukları bu kişilerle kardeşlik yemini etmiştir. Bu kişiler esasen An (安) soyundan geldiklerinden soydaşları ve aralarında bir kanbağı ilişkisi bulunmaktaydı. Bunlar arasında sadece An Lushan'ın istisnai bir durumu söz konusuydu. Kendisi An soyu ile annesi vasıtasıyla akrabalık içindeydi ancak öz babası tarafından ait olduğu soy çok da net değildi ki bu kendisinin beyanlarında da görülmektedir An boyu ile bağı üvey babası An Yanyan'den ileri gelmektedir. Burada da görüldüğü üzere soy ismi An'dır.²⁵ Ancak buna rağmen, An Lushan ile bu kişiler, feodal soyağacı esasında düşünüldüğünde, An Lushan ve diğerleri arasında aynı soya mensup kardeş veya üvey kuzen olma durumu bulunmakla birlikte, bunlar arasında gerçek bir kanbağı ilişkisi bulunmamaktadır (Li, 2015, s. 63). Kardeşlik yemini ile kurdukları bu ilişki, aralarında bağı ve ilişkiyi, özellikle de An Lushan özelinde düşünüldüğünde yeni bir seviyeye çıkardığını göstermektedir (Li, 2015, s. 63). Ayrıca küçüklüğünden itibaren bunlarla kardeşlik içinde yaşamıştır. Ancak bunlar arasında en dikkat çeken ve ön plana çıkan kişilik An Sishun'dur (安思順; Li, 2015, s. 63).²⁶ An Sishun, yaklaşık kırk yıl asker olarak orduda hizmet etmiştir. Shuofang (朔方) ve Hexi (河西) garnizonlarında konuşlu orduların ve idari işlerin sorumlusu olarak görev yapmış önemli bir askeri validir.²⁷ Daha sonra Tang Xuanzong döneminde görev yapmıştır. Oldukça meşhurdur. Köken olarak Tang (Han; Çin) ulusundan değildir. Kökeni konusunda ileri sürülen görüş “yabancı (Tibetli)” olduğu şeklindedir ve yabancı biri olarak Tang ordusunda general olarak görev yapmıştır (Li, 2015, s. 63).²⁸ An Lushan İsyanı (安史之亂) patlak vermeden önce Tang sarayını pek çok kez uyarmıştır. Halbuki An Sishun'un böylesine bir harekete girmesi çocukluğundan beri çok yakın olduğu An Lushan'a karşı sadakat ve dostluğunun gereği pek de beklenecek bir durum olmamasına karşın durum hiç de düşünüldüğü gibi olmamış daha önce de belirttiğimiz üzere An Lushan aleyhine, Tang sarayına bilgi vermek suretiyle meydana

²⁵ An Lushan'ın baba tarafı hakkında Okay (2021)'de, Yeni Tang Tarihi 225. Tomardan ve Eski Tang Tarihi 200. Tomardan aldığı alıntılara dayanarak “babası Batı Bölgelerinden (Xi Yu; 西域) Kang (Semerkand, Marcanda) ülkesinden” tanımını yapmıştır. Babası hakkında bir diğer görüş Hu soyundan olduğu yönündedir (Ma, 2017, s. 50).

²⁶ An Sishun yaptığı görev ve icraatlar bakımından incelendiğinde gerçekten de öne çıkan bir kişidir. Kırk yılı aşkın bir süre ordu görevlerinde bulunmuştur. Bunlar arasında Hexi ordusu ve Shuofang ordusunda askeri vali olarak yaptığı görevler dikkat çekmektedir. Çinli araştırmacı Li Quansheng çalışmasında kendisini anlatırken övgü dolu sözler sarf etmektedir. Kendisini (An Sishun) tanımlarken, Tang Hanedanlığına olan sadakatinden, Tang hükümetine olan bağlılığından bahsetmektedir. An Lushan ile çok yaşlarından itibaren bir arada yaşamalarına rağmen, Hanlaştığından ve bunun doğal bir sonucu olarak Tang sarayına sadakatinden bahsetmiştir. Ayrıca, An Lushan'a nispeten daha yatkın olduğundan hatta daha fazla Hanlaştığından vurgulamıştır. Tang sarayına olan sadakati ve Hanlaşma (漢化) konusundaki maharetine dair görüş ve tespitlerini daha öteye taşımış ve çalışmasında, An Lushan'ın tarih sahnesine ve Tang Hanedanlığı tarihine damgasını vuran olay olan isyanı hakkında bilgiler verdiği çalışmanın 63. Sayfasında görülmektedir. An Lushan'ın Tang hükümetine yönelik girişeceği isyan öncesi çok kez yönetimi isyana karşı uyarılmış ve bunun püskürtülmesi gerektiğini söylemiştir. An Lushan isyanı patlak verdiğinde An Sishun, Tang yönetimi tarafından koruma alınmış ve sarayda kendisine görev verilerek Tang yönetimince himaye altına alındığını da yine Li Quansheng'in çalışmasında görmekteyiz (Li, 2015, s. 63). Burada bu konuyu etraflıca yer vermemizdeki ana neden, bir Çinlinin gözünden hoş görülen olayın, aslında genel bir değerlendirme ile bakıldığında hiç de doğru olmadığını, burada tarihi bir vakanın aktarılmasında tarafgirlik durumunun varlığını gözler önüne sermek istememizden kaynaklandığını belirtmek isterim. Diğer yandan, özüne, kendi benliğine ve soyuna sahip çıkması gerekirken, tam tersine bir devşirme misali hareketler sergileyerek başka bir ulusun hizmetine yarayacak fiillerde bulunmuş olması, pek de doğru olmadığı kanaatindeyim. Tabi burada eski Türk toplumundaki ayrışmaların, küçük hesapların nelere sebep olduğunun da anlaşılması bağlamında bu konunun düşünülmesinde fayda oldu düşüncesinde olduğumu da belirtmek isterim.

²⁷ Burada askeri vali olarak tanımladığımız ifadenin kaynak dil Çincedeki karşılığı Jiedushi (節度使)dır. Yönetimsel bir sıfat olan Jiedushi özellikle Tang Hanedanlığı döneminde yoğun kullanılmıştır (Pulleyblank, 1955, s. 69).

²⁸ Tang Xuanzong döneminde görev almış çok meşhur “yabancı-tibetli- Çinli olmayan” general ifadesinde geçen “yabancı-Tibetli- Çinli olmayan” ifadesi kaynak metinde “蕃将 fan jiang” şeklinde ifade edilmektedir. Bu sözcüğün tercümesi için yaptığımız çalışmada her iki terim de karşımıza çıkmıştır. Bu araştırmayı yaparken esas meselemiz An Lushan'ın hayatına dair belge ve görüşleri araştırmak idi. Bu bağlamda “Fan Jiang-蕃将- yabancı, tibetli, Çinli olmayan” sözcüğünün dilimize tercümesi üzerine derinlemesine gidilmemiştir. Bunun yerine elde ettiğimiz her üç muhtemel karşılık da metin içinde kullanılmıştır. Ancak bu konu hakkında Cheng Ma'nın British Columbia Üniversitesinde hazırladığı post-doktora tezinde “Fan-蕃” sözcüğünü “yabancı olarak” tercüme etmiştir. Bu bakımdan, Cheng Ma'nın çalışmasında çözümleyip tanımladığı ifadeyi de göz önünde bulundurduğumuzda yabancı sözcüğünün tercihi biraz daha ağır basmaktadır (Ma, 2017, s. 4, 5, 7, 22, 41).

gelmiştir (Li, 2015, s. 63). An Lushan İsyanının bastırılmasının ardından da Tang sarayına göstermiş olduğu bu sadakatinin mükafatını Tang sarayında aldığı görev ile almıştır.

3.1. Yang Ailesi ve Diğer Kişiler ile Kurduğu Kardeşlik ve Akrabalık Akdi

An Lushan, An kardeşlerin yanı sıra başka aile ve soylar ile de akrabalık ya da askeri, siyasi denebilecek ilişkiler kurmuştur (Zhang, 2018, s. 124; Li, 2015, s. 63). Zhang Shougui (張守珪) de bunlardan biridir ve An Lushan, Zhang Shougui tarafından evlatlık edinilmiştir (Li, 2015, s. 64). Zhang Shougui, Ms. 684-740 yılları arasında yaşamıştır. Asıl adı Yuan Bao'dur (元寶; Li, 2015, s. 64). Zhang Shougui ve An Lushan'ın tanışmasına vesile olan ise yaşanmış bir hadisedir. Zhang Shougui'in Youzhou'da (幽州) olduğu bir gün, birinin koyun hırsızlığı yaptığı bilgisi kendisine verilir. Bunun üzerine General Zhang Shougui, hırsızlığı yapanın kim olduğunun bulunması emrini verir. Verilen bu emir üzerine harekete geçen askerler, hırsızlık hadisesinin faili olarak An Lushan'ı yakalarlar. An Lushan'ın yaptığı hırsızlığın cezası ölümdür. An Lushan ölüm cezasına tabi tutulacakken yaşanan hadise ile olayın seyri değişir. Bu konu Yeni Tang Tarihinde yer almaktadır. Ancak tam öldürülecekken An Lushan adeta haykırırcasına sarf ettiği cümle ile Zhang Shougui'in ilgisini çeker. Yeni Tang Tarihinde An Lushan'ın haykırışı şudur:

“公不欲滅兩蕃邪?何殺我?”²⁹

“Her iki kuzeyli (Xi; Qidan-kitan) şeytan rejimini yıkmak istemiyor musunuz? [öyleyse], ne diye beni öldürüyorsunuz?”

Yaşanan bir hırsızlık hadisesi ile başlayan olayda tam her şey bitti denilebilecek bir noktada, her şey bir anda değişir. Hayatının sonlandığı bir noktada iken ağzından çıkan bir cümle An Lushan'ın hayatını tamamen değiştirir. Zhang Shougui, Türkler (突厥), Qidanlar (契丹), Tubolar (吐蕃) ile mücadele içindedir. Bu boy ve uluslara karşı mücadelesinde yanında hem bölgeyi tanıyan hem de karşısındaki boyların ulusal özelliklerine vakıf bir yardımcıya olan ihtiyacını göz önünde bulundurması, Zhang Shougui'in pragmatik hareket etmeye sevk etmiş, son derece atılgan ve gözü pek An Lushan'ı evlat edinmesini sağlamıştır (Li, 2015, s. 64). İşte her şey burada düğümlenmiş ve Tang Hanedanlığına iz bırakacak An Lushan efsanesinin başlangıcını oluşturmuştur. Kendisi de bir evlatlık olan An Lushan daha sonra askeri ve idari güç sahibi olması ile kendisi de evlat edinmiştir. Özellikle akraba olduğu askerlerin çocuklarını evlat edinme konusunda gösterdiği cesaret ve istek oldukça fazladır. Evlat edindiği çocukların bakım ve yetiştirilmesini üstlenmiş ve bunlara daha sonra kendi birliklerinde yer vermiştir. Evlat edindiği oğullarından biri Li Baochen'dır (李寶臣) (Li, 2015, s. 64). Asıl ismi Weifu'dur (為輔; Li, 2015, s. 64), rivayet edilen diğer bir ismi ise Zhang Zhongshi'dir (張忠志). An Lushan'dan önce soy ismi Zhang (張) olan bir Tang Hanedanlığı görevlisi tarafından evlat edinildiği de bir diğer görüş olarak ileri sürülmektedir (Ma, 2017, s. 75). O dönemki adıyla Fanyang'da³⁰ dünyaya gelmiştir. Küçüklüğünden itibaren binicilik ve ok kullanmakta oldukça maharetlidir. Askeri ve idari garnizon valisi olan An Lushan tarafından okçular sorumlusu³¹ olarak seçilmiştir (Li, 2015, s. 64). An Lushan tarafından seçilmesi ile birlikte Tang sarayına girmiş, bunun akabinde de Tang Xuanzong tarafından da benimsenmiş, An Lushan'ın oğlu olarak saray ekibine alınmıştır (Li, 2015, s. 64). Tang sarayına girişi hakkında bir diğer görüş ise An Lushan tarafından Tang sarayına alınması yönünde tavsiye edildiği yönündedir (Ma, 2017, s. 75). An Lushan İsyanının patlamasıyla Zhang Zhongzhi (張忠志) tekrar Fanyang'a kaçmıştır. İsmi kayıtlara yanlış kaydedildiğinden, asiler arasında görülmemiş, isyanın bastırılması sürecinde kendisine zarar gelmemesi adına, gerçek kimliğinin bilinmemesi An Lushan tarafından önemli bir gelişme olarak görülmüş ve An Lushan'ı mutlu etmiştir. İsyanda, isyanın bastırılması sürecinde ve akabindeki

²⁹ Song Ye, Ouyang Xiu; “Yeni Tang Tarihi, 225. Tomar, An Lushan Bölümü” Zhonghua Yayınları, Pekin, 1975, s. 6411 (宋祁, 歐陽修《新唐書》卷225上《安祿山傳》北京, 中华书局, 1975, 第6411页).

³⁰ Fanyang günümüz, Çin Halk Cumhuriyeti, Hebei eyaleti Zhuozhou şehridir.

³¹ Okçular sorumlusu (*idarecisi, amiri*): SheSheng Guan (射生官): Tang Hanedanlığı hükümdarlarından Tang Suzong dönemi ikinci yılında binlerce acemi okçu seçilmiştir. Bunlar “adanmış atıcılar” olarak anılırlarken ayrıca “saray önünün amatör atıcıları” olarak da anılmaktaydılar. Bunlar iki gruba ayrılmışlardı ve bunların tamamı “Sol-Sağ Yingwu Ordusu (左右英武君) olarak anılmaktaydılar. (2022, 22 Ekim) <http://xh.5156edu.com/html5/135961.html>.

aşamada zarar görmekten, bu sayede kurtulmuştur. Ancak sonrasında, An Lushan'ın, bizzat kendi oğlu An Qingxu (安慶緒)³² tarafından öldürülmesinin ardından “asi damgası” ile Tang sarayına dönmüştür (Ma, 2017, s. 75). Zhang Zhongzhi, An Lushan İsyanının bastırılmasının ardından öldürülmemiştir. “Demir etiket- 铁券³³ ile ödüllendirilmiştir (Ma, 2017, s. 75; Li, 2015, s. 64). Tang sarayına karşı pek çok kez isyan edip başkaldırması olsa da Tang sarayından aldığı bu taltif sayesinde ölüm cezasından kurtulmuştur. Li ismi İmparatorluğa özgü soy ismidir. Ancak tüm asi girişimlerine rağmen bu soy ismi kendisine verilmiş, aldığı devlet görevlerine atfen de “değerli memur” anlamına gelen “Baochen-寶臣” ismi kendisine verilmiştir (Ma, 2017, s. 76).³⁴ Diğer yandan An Lushan'ın evlat edindiği diğer birkaç isim ise Wang Shouchong (王守忠), An Chongchen (安忠臣) ve Li Qincou (李欽湊)dur (Li, 2015, s. 64).

An Lushan'ın evlatlık alıp, bağ kurduğu Zhang Zhongzhi (張忠志), Wang Shouchong (王守忠), An Chongchen (安忠臣) ve Li Qincou (李欽湊) gibi isimlerin yanı sıra, sosyal anlamda aile bağlarına benzer nitelikte ilişki kurduğu başkaca kişi ve aileler de olmuştur (Zhang, 2018, s. 124-129; Li, 2015, s. 64, 65, 66, 67). Tang Hanedanlığının ve aynı zamanda kuzey halkları tarihinin çok önemli bir simge kişilerinden biri olan Yang Guifei'yi (楊貴妃) manevi (üvey) annesi olarak kabul etmiştir (Li, 2015, s. 64; Zhang, 2018, s. 125-126). Halbuki Yang Guifei³⁵, An Lushan'dan 16 yaş küçüktür (Xiong, 2008, s. 606; Li, 2015, s. 64). An Lushan, Yang Guifei ile kurduğu bağ sayesinde Tang hükümdarı Xuanzong ile de yakın temas kurmuştur. An Lushan'ın bu hamlesi de oldukça stratejiktir. Çünkü manevi annesi olarak Yang Guifei'in olması diğer yandan da Xuanzong'u da manevi babası konumuna getirmektedir. Yang Guifei'e olan iltiması ve göstermiş olduğu saygı aynı zamanda Yang Guifei'in eşi olan Xuanzong'a gösterilmiş saygı ve iltimastır. Bu da Xuanzong'un gözdesi olan Yang Guifei vasıtasıyla Xuanzong'un güvenini ve sevgisini kazanmasını sağlamıştır (Zhang, 2018, s. 126). Diğer yandan kendisi Han³⁶ soyundan olmayan biri olması sebebiyle Tang sarayına girişi çıkışı kolay olmayacaktır. Her seferinde denetlenecek iken Yang Guifei'in gölgesine girişi ve bunun sayesinde Xuanzong'dan elde ettiği güvenin bir neticesi olarak Tang topraklarına girme konusunda kısıtlamalardan kurtulmuş, istediği zaman giriş çıkış yapabilme iznine sahip olmuştur (Zhang, 2018, s. 125). Bunun yanı sıra Yang ailesinin diğer fertleriyle de sıkı bağ kurmuştur (Zhang, 2018, s. 126). Yang Guifei ile aralarındaki bağın seviyesi Xuanzong'un dikkatini çekmiştir. Çünkü An Lushan, saraya her gelişinde önce Yang Guifei'yi ziyaret etmiş ardından Xuanzong'un huzuruna çıkmıştır (Zhang, 2018, s. 126; Li, 2015, s. 64). Hükümdarın dikkatini çeken bu olay üzerine An Lushan'a sebebini sormuş ve kendisinden şu cevabı almıştır:

“Ben (kulunuz; hizmetçiniz)” bir kuzeyliyim ve biz kuzeyliler için annemiz babamızdan önce gelir (Zhong, 2005, s. 72-73).³⁷

³² An Qingxu An Lushan'ın oğludur.

³³ Eski dönemde Hükümdarların, değerli memurlarına ayrıcalıklı muameleden yararlanmaları ve işlemiş oldukları günahlardan nesiller boyu arınmaları için kendilerine tevdi ettikleri bir belge. Çince dijital sözlük “Zdic.net” (2022, 6 Aralık). <https://www.zdic.net/hans/丹書鐵券>.

³⁴ Tang yönetimi An Lushan İsyanı ve bu isyanın patlak verdiği süreçte pek çok isyan ve başkaldırı ile boğuşmak durumunda kalmış ve bunlardan dolayı oldukça yıpranmıştır. Yukarıda bahsettiğimiz ilk ismi ile Weifu, daha sonraki evlatlık edinildiği süreçte Zhang Zhongzhi ve en son Tang sarayına tarafından Shi Siming'in (史思明) oğluna karşı Tang sarayının yanında mücadele etmesi sebebiyle aldığı ismi Li Baochen (李宝臣) olan kişinin dışında Li Huaixian, Shi Siming ve He Panren gibi asilere karşı uyguladığı siyaset pragmatiktir. Her ne kadar bu kişiler örneğinde bazı ihanet sayılabilecek hareketlere ve mücadelelere maruz kalınsa da daha fazla zarar görmemek, iç çekişme ve isyanların sebep olduğu kayıpların önüne geçmek veya azaltmak ve de en azından tanıdıkları bu kişilerin yumuşak güç ve siyaset kullanımı yöntemiyle kazanılması yönünde politika güttüğü görülmektedir. Bu da Tang yönetiminin pragmatik ve yönetime yarar sağlayabilecek olanı kazanma stratejisi olarak düşünülebilir ve görülebilir (Ma, 2017, s. 76, 77, 78,79, 80, 81). Bu ve benzeri politikaları ve hatta bunların günümüze yansımalarını Çin'in günümüzdeki uygulamaları ve siyasetinde görebiliriz.

³⁵ Yang Guifei, Tang hükümdarı Tang Xuanzong'un eşidir (cariyesidir; Zhang, 2018, s. 125).

³⁶ Han soyu olarak tabir edilen halk Tang Hanedanlığını ve dolayısıyla günümüzde Çinli olarak tabir edilen ulusu ifade etmektedir.

³⁷ Liu Xu; “Eski Tang Tarihi, ‘200. Tomar I., An Lushan Bölümü’”, Zhonghua Yayınları, Pekin, 1975, s. 5368 (刘昫; 《旧唐书》卷 200 上《安祿山传》. 北京中华书局,1975, 第 5368 页).

Aldığı bu cevaptan çok mutlu olan Xuanzong hemen Yang Dian'e (楊鈞) emir vermiş ve Yang soyundan kız ve erkek çocukları ile kardeşlik akdi kurmalarını istemiştir.³⁸ An Lushan'ın, Yang Guifei vasıtasıyla elde ettiği sonuç oldukça başarılı netice vermiş ve hedefine ulaşmıştır. Diğer yandan, Xuanzong'un da teşvikiyle Yang Guifei ve An Lushan arasındaki ilişki daha da samimileşmiştir (Zhang, 2018, s. 126). Bu da An Lushan'ın, Tang sarayına girişini iyice kolaylaştırmıştır. Yang Guifei ile kurduğu ilişkinin yanı sıra An Lushan'ın stratejisinin bir parçası olarak yürüttüğü politikasının diğer bir boyutu olarak Geshe Han (哥舒翰)³⁹, Jiwen (吉溫)⁴⁰, Li Linfu (李林甫) gibi kişilerle de dostluk bağı kurmuştur (Li, 2015, s. 64, 65). Jiwen, Xuanzong tarafından pek sevilmeyen birisidir ve bu yüzden ona çok önemli ve büyük görevler vermemiştir, sadece Xinfeng ilçesi (新豐縣) yöneticisinin uhdesine adliye memurluğunda yardımcı bir göreve atamıştır (Li, 2015, s. 64, 65). Buradaki görevi sürecinde Li Linfu'nun (李林甫) desteğiyle, Li Hezhi (李適之), Yang Shenjin (楊慎矜) ve diğer bakanlara suçlamalarda bulunmuş, kendilerinden işkence yoluyla zorla itiraflar almış, netice itibariyle adaletin katledildiği bir ortam meydana getirmiştir. İdarecilik ve memurluk görevi ifa ettiği süreçte zalimce davranmıştır. Jiwen sadece Li Linfu tarafından desteklenmekle kalmamış, aynı zamanda başka bir destekçi aramaya çalışmış, ve bu süreçte Gao Lishi (高力士) ve An Lushan'dan beklenti içine girmiştir. Tam bu olayla birlikte aralarında kardeşlik bağı başlamış ve An Lushan'ın destek ve güvenini almıştır (Li, 2015, s. 65). İlişkiler ağındaki diğer bir isim ise Geshe Han'dır. An Lushan ve Geshe Han arasındaki ilişki ilk olarak Tianbao yılının on birinci yılının kış aylarına denk gelen dönemde başlamıştır (Li, 2015, s. 65). Esasen ikilinin arasında çok da iyi sayılabacak bir seviyede kardeşlik bağı yoktur ve hatta sorunlar ve çekişmeler de yaşanmaktadır. Hatta ikilinin aralarındaki sorun Twitchett'in de dikkat çektiği bir meseledir (Twitchett, 2008, s. 448). An Sishun, An Lushan ve Geshe Han arasında yaşanan sorunun Tang yönetimince duyulması sonrası Tang sarayı konuya el atmış ve durumun çözülmesi yönünde politika uygulamıştır. Tüm bu kişiler Tang yönetimi için önemli general ve idareciler olduklarından bu kişiler arasındaki sorunların varlığı Tang Hanedanlığının bekası için sorun oluşturmaktadır ve bu kesinlikle çözümlenmelidir. Bu hedefle Tang yönetimi adı geçen bu generallerinde katılacağı bir yemek tertip eder ve bunların aralarındaki meselelerinin bertaraf olması ve sükunetin sağlanması amacıyla aralarında kardeşlik yemini ettirir (Li, 2015, s. 65). Ancak işler An Lushan İsyanının patlamasıyla çok farklı bir boyuta evrilir. Çünkü isyan sürecinde Geshe Han, Tang yönetiminden yana tavır sergiler. Gao Xianzhi (高仙芝)⁴¹ ve Feng Changqing'in (封常清)⁴² An

³⁸ Xuanzong'un Yang kardeşler ve An Lushan arasında kardeşlik bağı kurulması hususunda verdiği talimatın Eski Tang Tarihinde geçen aslı şu şekildedir: “玄宗大悅，遂命 楊鈞已下並約為兄弟姊妹”. Liu Xu, “Eski Tang Tarihi, ‘200. Tomar I., An Lushan Bölümü’”, Zhonghua Yayınları, Pekin, 1975, s. 5368. (劉昫; 《舊唐書》卷 200 上《安祿山傳》. 北京, 中華書局, 1975, 第 5368 页).

³⁹ Geshe Han (哥舒翰): Doğum tarihi bilinmemekle birlikte Ms. 757 yılında vefat etmiştir. Köken olarak Türge(i)ş soyundandır. Okay'a göre, Batı Türklerinin Tu Qi Shi (突騎施) boyuna mensup Geshe ailesindedir (Okay, 2021, s. 47; Song Qi; Ouyang Xiu; “Yeni Tang Tarihi; ‘135. Tomar”, Zhonghua Yayınları, Pekin, 1975, s. 4569 (宋祁, 歐陽修《新唐書》卷 135, 北京, 中華書局, 1975, 第 4569 页); Liu Xu, “Eski Tang Tarihi, ‘104. Tomar’”, Zhonghua Yayınları, Pekin, 1975, s. 3211 (劉昫; 《舊唐書》卷 200 上《安祿山傳》. 北京, 中華書局, 1975, 第 3211 页). Tang Hanedanlığı generallerindedir. Ms. 747 yılında Longyou (隴右; Günümüz Qinghai eyaletine bağlıdır) şehrine askeri valiliğine (Jiedushi; 節度使) terfi ettirilmiştir, daha sonra Hexi (河西) askeri valiliğine tayin edilmiştir. An Lushan isyanını esnasında Ms. 756'da Tongguan'da (潼關) mağlup edilip, esir alınmış ve Luoyang'a (洛陽) götürülmüştür. An Qingxu (安慶緒) tarafından öldürülmüştür (Xiong, 2008, s. 180). Tu Qi Shi (突騎施) hakkında detay için bakınız: Baykuzu, 2014, s. 23, 24, 25.

⁴⁰ Jiwen (吉溫): Doğum tarihi bilinmemekle birlikte Ms. 755 yılında vefat etmiştir. Aslen Henan eyaleti Luozhou (洛州) şehrindeydi. Tang Xuanzong döneminde (Ms. 712-756) görev almış denetleme memurudur. Li Linfu'nun (李林甫) eli baltalı adamı olarak tutsakları veya esir aldığı diğer kişileri itiraflara zorlamak için aşırı işkence yöntemleri kullanmıştır. Ms. 754'te Yang Guozhong (楊國忠) tarafından rütbesi düşürülmüş (*tenzili rütbe*), zimmet suçlamasıyla lekelenmiş ve Tang topraklarına çok uzak bir güney hapishanesinde ölmüştür (Xiong, 2008, s. 238).

⁴¹ Gao Xianzhi'yı Baykuzu (2014)'de “çok ünlü Kore asıllı bir T'ang generalidir. Korece ismi Ko Sonji'dir.” şeklinde tanımlamıştır. Eski Tang Tarihi 104. Tomarı Gao Xianzhi Biyografisi, s. 3203-3206 ile Yeni Tang Tarihi 135. Tomarı, s. 4576-4579'da Gao Xianzhi hakkında kayıtlar bulunmaktadır (Baykuzu, 2014, s. 31).

Lushan İsyanının bastırılması görevindeki başarısızlıkları kendileri için ağır sonuçlar doğurmuştur (Li, 2015, s. 65). Tang hükümdarından aldığı övgü ve güvenle isyana karşı harekete geçecek birliklerin başına geçirilmiş ve isyana karşı mücadelede görev almıştır. Ancak An Sishun'un, An Lushan tarafında olmadığı tespit edilmesine ve üstelik Tang sarayı tarafından görev verilmesine karşın, Gesu Han, An Sishun'un hakkında yazdığı sahte bir mektupla öldürülmesine sebep olmuştur. An Lushan tarafından, An Sishun'a yazılmış, kendisini An Lushan ile halen irtibatlı gibi gösteren bir mektupla ve yok yere öldürülmesine sebep olmuştur. Bu durumdan rahatsız olan Yang Guozhong (楊國忠) kendisine karşı tepki koymuş, hükümdara da bu durumu haber vermiştir. Daha sonra Tang yönetiminin de gözünden düşmüş ve en nihayetinde Yeni Tang Tarihinden aktarılanlara göre An Lushan tarafından öldürülmüştür.⁴³

3.2. Bireysel İlişkileri ve Bunun An Lushan'a Sağladığı Kazanım

An Lushan, kişilerle temas kurmada oldukça maharetli ve başarılı bir kişidir. Hangi kesimden olursa olsun herkese yönelik yürüttüğü stratejik bir politikası olmuştur. Bu anlamda stratejik ilişki kurduğu ve kendisine kazandırdığı önemli bir grupta evlat edindiği asker çocuklarıdır (Li, 2015, s. 65). Tarihte ve tarihi vakaların kayıtlı olduğu metinlerde evlat edinme üzerine pek çok kayıt bulunmakla birlikte An Lushan'ın bu konudaki farkı ve cömertliği Li Quansheng'in aktardığına göre oldukça büyük ve dikkat çekici bir seviyededir (Li, 2015, s. 65).⁴⁴ Bunlar, An Lushan için ilerleyen süreçte hedeflediği yandaş kitlenin oluşmasında önemli ve bir o kadar da ciddi bir kitleyi oluşturmaktaydı. Diğer yandan, An Lushan'ın stratejisinin önemli kolunu oluşturan diğer bir kitle de kuzey halkları idi. An Lushan'ın çocukluğundan itibaren Türklerin içinde yaşamasından dolayı ki annesi bir Türktür⁴⁵, kuzey halklarına özgü bir gelenek olan akrabalık- dostluk yemini etme kültüründen etkilenmiştir. Uzun yıllar bu halkları içinde kalması sebebiyle maruz kaldığı bu kültürden etkilenmiş olması kaçınılmaz bir etki olarak yorumlanmaktadır (Li, 2015, s. 66). An Lushan açısından ele alınan akrabalık-dostluk bağı kurulması kardeşlik yemini etme âdeti, kuzey halkları arasında oldukça yaygın ve derin mazisi olan bir uygulama ve gelenektir.⁴⁶ An Lushan'ın akrabalık bağı kurması, diğer bir ifade ile kardeşlik akdi

⁴² Feng Changqing'in (封常清): Doğum tarihi bilinmemekle birlikte Ms. 756 yılında ölmüştür. Aslen Puzhou'ludur (蒲州), Tang Hanedanlığı generallerindendir. Ms. 752 yılında, Gao Xianzhi himayesinde Anxi'de bulunan dört garnizona (安西四鎮) komuta etmiştir. An Lushan isyanında yapmış olduğu Luoyang savunması başarısız olmuştur. Hadım Bian Lingcheng (邊令誠) tarafından iftiraya uğramış ve Xuanzong tarafından idam edilmiştir (Xiong, 2008, s. 153).

⁴³ Li Quansheng'in Gesu Han'ın öldürülmesi hakkında verdiği bilgi de Yeni ve Eski Tang tarihinden yararlandığı görülmektedir. Ancak her iki klasik Çin tarih metni arasında yaptığı yoruma göre Yeni Tang Tarihini, Eski Tang Tarihine nazaran daha güvenilir ve üstün olarak tanımladığı görülmektedir. Bu da klasik Çin tarih metinlerinin içerikleri üzerine ilginç bir bilgi ve yorum olarak önümüze çıkmaktadır.

⁴⁴ An Lushan'ın evlat edinmesi hususunda Eski Tang Tarihinde yer alan şu cümle önemlidir: “曳落河”指的是“蕃人健兒” Liu Xu, “Eski Tang Tarihi, ‘200. Tomar I., An Lushan Bölümü’”, Zhonghua Yayınları, Pekin, 1975, (刘昫;《旧唐书》卷 200 上 《安禄山传》. 北京中华书局, 1975); [\(https://ctext.org/library.pl?if=gb&remap=gb&file=94810&page=23&#box\(245,240,0,168\)\)](https://ctext.org/library.pl?if=gb&remap=gb&file=94810&page=23&#box(245,240,0,168)) (E.T. 02.11.2022).

⁴⁵ Song Qi; Ouyang Xiu, “Yeni Tang Tarihi; ‘225. Tomar I., An Lushan Bölümü’”, Zhonghua Yayınları, Pekin, 1975, s. 6411 (宋祁, 歐陽修《新唐書》卷 225 上《安禄山傳》北京, 中华书局, 1975, 第 6411 页). [\(https://ctext.org/wiki.pl?if=en&chapter=492219&remap=gb\)](https://ctext.org/wiki.pl?if=en&chapter=492219&remap=gb) (E.T. 02.11.2022).

⁴⁶ Tarihte bunun pek çok örnekleri görülmektedir. Özellikle kuzey halkları bu uygulamaya son derece önem vermişlerdir. Batı Han Hanedanlığı döneminde Xiongnu Başbuğu (*Chanyu*) Modu (Modun; Maodun; 冒頓) ve Han Gaozu Liu Bang (漢高祖劉邦) arasında kardeşlik akitleşmesi yapılmıştır (Shi Ji, Xiongnu Liezhuan, 《史記·匈奴列傳》). Laoshang Başbuğu (*Chanyu*) Yuji (稽粥) ve Han Wendi (漢文帝) kardeşlik akdi yapmışlardır. Bu da Tarih Kayıtları Xiaowendi kayıtlarında şu şekilde geçmektedir: “結兄弟之義, 以全天下元元之民.” Sima Qian, “Tarih Kayıtları, Xiaowendi Kaydı (史記·孝文本). Tuoba Yulu (拓跋猗廬) ve Liu Kun (劉琨) arasında da kardeşlik akdi yapılmıştır (Jin Tarihi, 102. Tomar, Liucong Zai Kaydı 《晉書》卷 102《劉聰載記》). Yuwen Tai (宇文泰) ve Xue Xiaotong (薛孝通) arasında da yine bu konuya örnek teşkil edecek nitelikte kardeşlik akdi gerçekleştirilmiştir (Kuzey Tarihi, 36. Tomar, Xue Xiaotong Bölümü; 《北史》卷 36《薛孝通傳》). Burada bahsettiğimiz örneklerin Çin tarih kayıtlarında çok defa görmekteyiz. 24 Tarih (二十四史) içinde bunlara pek çok örnek bulunabilir. Burada Kuzey Tarihi, Tarih Kayıtları, Jin Tarihi gibi kaynaklarından delil ile yer verilen örnekler bahsedilen kardeşlik akdine kısa birkaç örnek olması maksadıyla yer verilmiştir. Bunların çok daha fazlasını 24 Tarih içinde bulunmaktadır. Detaylar için bakınız: Li, 2015, s. 66.

kurma stratejisi, evlatlık edinmesi, kuzeyli olsun Tang yönetimi olsun iyi geçinme stratejisi, Yang Guifei ile kurduğu bağ, Yang Guifei ile kurduğu bağ sayesinde Xuanzong'un güvenini kazanması hatta yanına ve sarayına sorgusuz sualsiz girebilmesi, hedeflediği stratejinin hayati birer parçası olarak görülebilir. Çünkü yaptığı her bir hamle gelecekte yapacaklarının alt yapısını oluşturmuştur. Kardeşlik yemini etmesi ve pek çok farklı kimseyi kendisine kazandırması gerek Türk tarihinin, Tang Hanedanlığı dönemindeki izlerinin anlaşılması bakımından önemlidir. An Lushan'ın küçüklüğünden itibaren görüp, gözlemediği örf, adet ve gelenekleri kendine katması⁴⁷ ve siyasi ömrünün ilerleyen safhalarında kuracağı stratejinin ve de politikalarının ilham kaynağı olmuşlardır (Li, 2015, s. 68). Diğer yandan tüm bunlar Tang tarihinin, tarihi akışını değiştiren hamle ve hadiseler olarak da tanımlanmaktadır (Li, 2015, s. 66, 67).

Tüm bunların yanı sıra, An Lushan'ın küçüklüğünde itibaren ele aldığımız konularda öne çıkan birkaç kademe bulunmaktadır. Bunların ilk aşaması An Lushan'ın evlatlık edinilmesidir. Zhang Shougui (张守珪) tarafından evlatlık alınması, An Lushan'ın siyasi ikbalinin yükselişinin ilk adımlarıdır. Öyle ki An Lushan, Zhang Shougui'in evlatlığı olduktan sonra kariyer basamaklarını son derece hızlı çıkmaya başlamıştır. Öncelikle general olmuş, daha sonra askeri vali yardımcılığına getirilmiştir. Kendisini evlatlık alan Zhang Shougui de bir askeri vali olduğundan çok rahatlıkla Zhang Shougui'in konağına girip çıkmış, önemli yerlere, toplantılara katılmış, önemli kararların alındığı, askeri toplantılara girmiştir. Tüm bunlardan da kişisel gelişimi için son derece önemli kazanımlar elde etmiş, bu kazanımlar sayesinde kişisel bilgi birikimini artırmıştır. Ayrıca bu süreçler esnasında öğrendiği bilgiler sayesinde kariyerinin ilerleyen safhalarında görevlendirileceği Üç Garnizon'un askeri valiliği görevini yapabilecek bilgi birikim ve tecrübesini elde etmiştir (Li, 2015, s. 67). Diğer yandan kendisinin tercih edilmesi şüphesiz ki kendi yetenek ve kabiliyetlerinin, savaşçılığının, ikna yeteneği ve insanların sevgisi ve güvenini kazanmadaki mahareti ile kurnazlığının da etkisi olduğu açıktır (Li, 2015, s. 67).

3.3. An Lushan'ın Tang Sarayına Girişi ve Yükselişinin Öncüsü Tang Xuanzong ile İlişkisi

An Lushan'ın siyasi ikbali açısından hayatı boyunca tanıştığı en önemli kişilerin başında Tang hükümdarı Xuanzong gelmektedir (Zhang, 2018, s. 124-125). An Lushan ile tanışması ile birlikte Xuanzong'un güveni ve iltimasını kazanması beraberinde, Xuanzong'un sınır garnizonlarına askeri vali olarak tayin edilmesini getirmiştir (Zhang, 2018, s. 129; Li, 2015, s. 67). An Lushan hakkında doğrudan Xuanzong'un bilgi sahibi olması her ikisinin de siyasi konumları düşünüldüğünde hiç mümkün değildir. An Lushan'ın gıyabında aldığı bilgiler, Yang Guifei'in manevi annesi olması, dolayısıyla Yang Guifei ile olan ilişkileri, diğer yandan Yang (杨) kardeşler ve Geshe Han ile kardeşlik yemini etmesi, tüm bunların yanı sıra pek çok farklı soy ve kişi ile kardeşlik yemini edip onlarla dostane ilişkiler kurması An Lushan'ın, Xuanzong nezdindeki yerini sağlamlaştırmış, Xuanzong'un güvenini daha da artırmıştır (Li, 2015, s. 67; Zhang, 2018, s. 126). An Lushan'a son derece önem vermiş olan Xuanzong, An Lushan'dan da aynıyle mukabele görmüştür (Zhang, 2018, s. 125). An Lushan, başkentte bulunduğu kendisine armağanlar vermiş, An Lushan da sınır hattında olduğu süreçte Xuanzong'a farklı türde katkı sağlamıştır (Zhang, 2018, s. 125). Bunlar hakkında tarih kayıtlarında bazı belgelerde yer almaktadır.⁴⁸ An Lushan'ın, Xuanzong'a olan iltiması sebebiyle aralarında koyun, sığır, nadir bulunan kuş ve hayvanlar, son derece kıymetli mücevherler, yabancı nesnelere kendisine sunmuştur (Yao, 2006, s. 83). Ayrıca An Lushan'ın kendilerine sunduğu diğer önemli bir nesne ise beyaz yeşim taşından yapılmış flütü sergilediği ezgilerdi ki bunları o ana kadar hiç bilindik ve aşına oldukları ses ve ezgi değildir (Zhang, 2018, s. 125).⁴⁹ An Lushan'ın sunduğu müzik aletleri, müzik konusunda oldukça usta olan hatta pek çok farklı müzik aleti çalabilen Xuanzong'u oldukça etkilemiştir (Zhang, 2018, s. 125). Bununla kalmamış, şişman olmasına karşın kuzeyli halklara özgü dansları sergilemekteki mahareti de Xuanzong'u ve beraberindekileri etkileyen

⁴⁷ Kardeşlik bağı buna önemli bir örnektir. Li, 2015, s. 63-68.

⁴⁸ “史载安祿山“岁献俘虜、牛羊、驼马，不绝于路，珍禽奇兽、珠宝异物贡无虚月。”姚汝能撰，曾贻芬点校：安祿山事迹，中华书局，北京，2006，s.83.

⁴⁹ 宋大昌撰，黄永年点校：雍录[M].北京：中华书局，2002，s.197. Song Dachang'ın eserinde yer alan ifadenin aslı şu şekildedir: “安祿山献白 玉箫管数百事，陈于梨园，自是音响殆不类人间。”

diğer bir özelliği olmuştur. Öylesine etkileyici dans etmektedir ki sevgisi ve güvenine mazhar olduğu Xuanzong'un, An Lushan'a olan sevgisi daha da pekişmiş ve artmıştır. Diğer yandan, dans etmek konusundaki yeteneği ve mahareti öğretebilecek boyuttadır ve bu konuda var olan bir görüŖe göre ise Yang Guifei'e dans öğretmenliği yapmıştır (Zhang, 2018, s. 124).⁵⁰ Bu olası bilgiyi bırakıp devam edecek olursak, An Lushan'ın Xuanzong'a yönelik tüm bu iltiması ve gösterdiği saygı, Tang Hanedanlığı tarihine damgasını vuran isyanı An Lushan İsyanına dek son derece başarılı, samimi ve uyum içinde sürmüştür (Zhang, 2018, s. 125). Xuanzong'un Tianbao devrinde An Lushan'a taltif ettiği görevlerden bazılarını örneklendirecek olursak; Tianbao ilk yıllarında (天寶元年) Ping Lu garnizonu askeri valisi (平盧節度使), Tianbao ikinci yılında (天寶二年) süvari birlikleri generalliğine (驃騎大將軍), Tianbao yedinci yılında (天寶七載) Dongping vilayeti yöneticiliği (*prenslığine*; 東平郡王) vb. görevlerine getirilmiştir (Zhang, 2018, s. 125).

4.An Lushan İsyanına Dair Kısa Bir Giriş

An Lushan İsyanı, adından da anlaşılacağı üzere Tang Hanedanlığında uzun yıllar görev almış annesi tarafından Türk, babası tarafından da Hu soyundan (Zhong, 2005, s. 68; Yao, 2006, s. 1) gelen General An Lushan (703–757) liderliğinde Çin'de 755'te Fanyang'da başlamış bir isyandır (Kamalov, 2021, s. 245).⁵¹ An Lushan İsyanı aynı zamanda Anshi Zhiluan (安史之亂) ismiyle de bilinmektedir (Pamuk, 2017, s. 304). Ms.755 yılında Tang Hanedanlığında görevli bir general olan An Lushan'ın önderliğinde başlamıştır. An Lushan, Tang Hanedanlığı ordusunun saflarında yükselmiş Han soyundan olmayan biridir. Daha sonra Tang Hükümdarı Xuanzong'un gözdesi haline gelmiş, himayesinde askeri vali olarak görev yapmıştır.⁵² Kişisel özellikleri, savaşçılığı, ikna kabiliyeti ve çok yönlülüğü sayesinde elde ettiği güven ve iltimas sayesinde Xuanzong ile son derece yakın bir ilişki kurmuştur (Zhang, 2018, s. 129). Gerek kendisi ile gerek eşi Yang Guifei ve diğer aile ve sülalelerden insanlarla kurduğu kardeşlik bağı sayesinde Xuanzong'un ilgisini çekmiş, Xuanzong'un görev tevdi edeceği kişiler içinde önde gelen bir general olmuştur (Zhang, 2018, s. 124-125). Kaiyuan'ın 29. senesine denk gelen dönemle başlayan kariyeri oldukça pürüzsüz ve sorunsuz bir yükseliş yaşamış, diplomatik elçilikten, askeri valiliğe, binlerce askerden oluşan birliklere komuta eden generalliğe kadar pek çok farklı yönde sürmüştür (Zhang, 2018, s. 129). Ancak Yang Guifei ve Tang Xuanzong ile sürdürdüğu uyumlu ve başarılı ilişkisi, Tang yönetimindeki diğer kişiler ile benzer şekilde sürmemiş, bilakis, hükümdar, hükümdar yardımcıları, generaller vb. diğer bürokratlar ile anlaşamamıştır. Zhang Guankai 2018 yılında yayımladığı makalesinde An Lushan ve iyi geçinemediği diğer bürokratlar arasındaki ilişkiyi ateş ve suya benzetmiştir (Zhang, 2018, s. 129). Xuanzong'un sağlığında, kendisinde elde ettiği güven ve ayrıcalık sayesinde nispeten egemenliğini hissettirmiş ve birlikleri yönetebilmiştir. Ancak Xuanzong'un yaşının ilerlemesi, kendisine yönelik Tang sarayında yükselen rahatsızlık sesleri, kendisini ürpertmeye başlamıştır. Xuanzong'un olası ölümü, kendisini bekleyen malum son hakkında An Lushan'a bazı ipuçları vermekteydi. Xuanzong'un ölümü sonrası kendisini bekleyen akıbetten endişe eden An Lushan'ın, malum sona uğramamak adına hazırlıklara giriştiği anlaşılmaktadır. Diğer yandan Xuanzong'un son dönemlerinde, oldukça güçlü bir konuma gelen Askeri Valilik (節度使) görevi için muhtemel adaylar iyice belirginleşmiş, bundan dolayı da bu kişiler arasında çekişmeler yaşanmaya başlamıştır. Tam bu noktada, Tang topraklarının doğu-batı uçlarında iktidar sahibi olan kişilerin çekişmesi yaşanmaya başlamış, kısmen de olsa üstünlüğu eline geçiren An Lushan, yayılma politikası ile gücü tam ele geçirme hedefiyle hareket etmiş ayrıca önceden beri var olan doğu-batı çekişmesinin getirdiği bir durum olarak da iyice tetiklenmiştir. Nitekim, Ms. 755'te birliklerini doğu başkenti Luoyang'a çevirmiş ve Luoyang'ı aldıktan sonra kendisini imparator ilan etmiştir. Altı ay sonra güçleri batı başkenti Chang'an'ı (長安) almış, daha sonra Yan (燕) adlı bir devlet kurup kendisini imparator olarak ilan etmiştir. İsyanın patladığı süreçte Tang hükümetinin bu isyanı bastırarak gücü

⁵⁰ Zhang Guankai (張冠凱), An Lushan'ın Yang Guifei'e dans öğretmenliği yaptığı yönünde bir görüŖ ileri sürmüştür. Bunu da Li Quansheng'in (李全生) çalışmasına dayandırmıştır. Ancak Li Quansheng'in çalışmasından ilgili çalışmamızın hazırlık aşamasında pek çok defa kullandığımdan, ilgili ifadenin dayanağı nedir diye Lia Quansheng'in makalesini taradığımda bu konu hakkında bir ifade bulamadığımı belirtmek isterim.

⁵¹ Pulleyblank, E. G. (2022, 1 Haziran). An Lushan (2022, 26 Nisan). Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/biography/An-Lushan>.

⁵² Pulleyblank, E. G. (2022, 1 Haziran). An Lushan (2022, 26 Nisan). Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/biography/An-Lushan>.

bulunmamaktaydı. Buna daha önce de değinmiş olduğumuz üzere Tang Hanedanlığı bu süreçte pek çok isyan ile mücadele etmek durumunda kalmıştır. An Lushan'ın bu denli büyük bir isyan çıkartabilmesinin sebebi Tang Hanedanlığının askerî sisteminde aksaklıkların bulunması ve An Lushan'ın bu aksaklıkların farkında olmasıdır (Pamuk, 2017, s. 304). Siyasi ve askeri anlamda güç ve kuvvetten yoksun bulunan Tang hükümdarı bu isyanı bastırıp, bertaraf edebilmek için Uygurlar'dan yardım istemiştir. Uygurlarda, Tang yönetiminden aldıkları bu talep üzerine Tang Hanedanı'na destek vermişlerdir (Kamalov, 2021, s. 243-253; Pamuk, 2017, s. 304). Tang Hanedanı'nın Uygurlar ile kurdukları bu temas, An Lushan İsyanı'nın bastırılması için elde ettikleri bu yardım daha sonrası süreçte iki hükümetin yakınlaşmasını sağlamıştır. Uygurlar ile yaşanan bu yakınlaşma sayesinde Tang Hanedanlığı An Lushan İsyanı, 757'de An Lushan'ın öldürülmesi ile sona erdirilmiş, daha sonra isyan Ms.763'te tamamen bastırılmıştır.

Sonuç

Ms. 618-904 yılları arasında varlık göstermiş olan Tang Hanedanlığı (唐朝), Çin'in en önemli devrilerinden biridir. Çin Halk Cumhuriyeti dışında yaşayan Çinliler, yaşadıkları ülkelerde kendilerine ait bir mahalle veya sokaklara Tangren Jie (唐人街) adını verirler.⁵³ Bu da Çinliler açısından Tang Hanedanlığının ifade ettiği anlamın en güzel örneklerinden biridir. İşte bu dönemde yaşamış bir yetim olan An Lushan, Çinliler için son derece önemli bir devir olan Tang Hanedanlığına hem askeri anlamda hem de siyasi anlamda damgasını vurmuştur. Henüz küçük yaşlarda yetim kalmış, annesi ve dolayısıyla anne tarafı olan Türklerle beraber yaşamıştır. Küçük yaşlarından itibaren pek çok farklı boy ve halkların yanı sıra aynı zamanda kültür ile hemhal olma şansı yakalamıştır. Askerlikte, insanları ikna etmede, farklı aileler, kişiler ve boylar ile manevi kardeşlik bağı kurmak konusunda son derece mahirdir. Hayatının dönüm noktası olan olayda tam ölüm cezasına çarptırılacakken, tarihi metinlere de geçmiş cümlesi (公不欲灭两蕃邪?何杀我?) ile hayatı tamamen değişmiştir. Zhang Shougui'in affetmesi ve daha sonrasında kendisinde gördüğü maharetleri üzerine kendisini kazanma yolunu denemesi sebebiyle, Zhang Shougui tarafından angaje edilmiştir. Bu andan itibaren Tang sarayına girmiş, küçük adımlar ile başlayan Tang sarayına giriş hikâyesi, Tang Xuanzong'un kendisini keşfetmesi ile çok başka bir boyuta evrilmiştir. Tang Xuanzong tarafından üç bölgenin askeri valiliği gibi görevlere getirilmiş, Tang sarayına çok rahatça girip çıkma iznine sahip olmuş, büyük askeri ve siyasi karar toplantılarına katılmış ve hiçbir şekilde sorgulanmamış, engellenmemiştir. Diğer yandan, Tang Xuanzong'un en sevdiği eşi (cariye) Yang Guifei ile yakınlık kurmuş, kendisini manevi annesi olarak kabul etmiştir. Yang Guifei ile aralarındaki muhabbet, Xuanzong'un kendisine hissedip, verdiği güven ve sevgiyi daha da arttırmıştır. Bu sayede siyasi ve askeri pek çok konuya vakıf olmuş, kişisel gelişimini de etkileyecek çok yönlü bilgi ve tecrübeyi elde etmiştir. Yaşandığı ifade dilen bir hırsızlık hadisesi ile ölüm cezasına çarptırılacakken, sarf ettiği söz üzerine kurtulmuş, kurtulmasına sebep olan kişi Zhang Shougui tarafından evlatlık alınmış ve kariyerinin tırmanma süreci bu sayede başlamıştır. Daha sonra kendisi de pek çok asker çocuğunu evlat edinmiş, bunları kendi hizmetinde ya da maiyetindeki diğer görevlere getirilmek üzere yetiştirip, görevlendirmiştir. Tam manasıyla bir strateji ustasıdır. İnsanlarla, yöneticilerle, diğer aile ve uluslarla iyi geçinme stratejisi ve bu yönde gösterdiği tavır kendisinin istikbalde arzu ettiği hedefin gerçekleşmesi yolunda hayati yapıtaşları olarak görülebilir. Nitekim bunda da başarılı olduğu düşüncesindeyim.

Kaynakça

Klasik Çin Tarihi Metinleri

Liu X. (1975). *Eski Tang tarihi*, '200. Tomar I., An Lushan bölümü'. Zhonghua Yayınları. (劉昫; 《舊唐書》卷 200 上《安祿山傳》. 北京, 中華書局,1975),

⁵³ Tanglılar Caddesi, Tangren Jie (2022, 1 Aralık). <https://www.quora.com/Why-is-Chinatown-called-Tang-Ren-Jie>; An Lushan İsyanı, An Lushan Rebellion (2022, 1 Aralık). <https://podcasts.apple.com/tr/podcast/in-our-time-history/id463700741?i=1000343872342>. Podcast'in 3:20-3:30. saniyeleri Tangren Jie hakkında günümüze bakan yönüyle görüş içermektedir.

Sima G. (1956). *Zizhi Tongjian*. Zhonghua Yayınları. (司馬光; “資治通鑑”北京: 北京, 中華書局,1956.).

Song Q. & Ouyang X.. (1975). *Yeni Tang tarihi; '225. Tomar I., An Lushan bölümü'*. Zhonghua Yayınları. (宋祁, 歐陽修《新唐書》卷 225 上《安祿山傳》北京, 中華書局,1975.)

Makale ve Kitaplar

Aktaş, Ş. (2020). *Çin kaynaklarına göre Türklerin menşei hakkında bir inceleme: “Xianbeilerden Tuobalara (Tuoba Xianbei) Türk tarihi* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.

Chen Y. (ED; 1987). *Uluslar sözlüğü*. Shanghai, Shanghai Cishu Chubanshe, (陈永龄主编. 民族词典, 上海, 上海辞书出版社, 1987.)

Gömeç S. (2011). Türk tarihinde An Lushan ve destanı. *Tarihin Peşinde*, 3(5), 191-195.

Haiyan, G. (2017). *Gaxian Mağaralarını ziyaret*. Heilongjiang Eğitim Yayınevi, (勾海燕; 嘎仙洞吊古, 黑龙江教育出版社, 哈尔滨).

He T., (2008). Doğu Hulardan, Xianbei Tan-Shi-Huai devrine siyasi rejimin değişimi. *İç Moğolistan Sosyal Bilimler Fakültesi Tarih Araştırma Enstitüsü Yinshan Dergisi*, 21(3), 61-64 (何天明; 一东胡到鲜卑檀石槐时期的政权演变, (内蒙古社会科学院, 历史研究所, 内蒙古, 呼和浩特 010010, 阴山学刊, 2008 年, 第 61-64 页).

Kamalov, A. (2001). Turks and Uighurs during the rebellion of An Lu-shan shih ch'ao-yi (755-762). *Central Asiatic Journal*, 45(2), 243–253. <http://www.jstor.org/stable/41928263>

Lee C. (2012). *The An Shi rebellion and rejection of the other in Tang China, 618-763*. University of Alberta- Department of History and Classics.

Liu, D. H. (1995). The Peking Opera. *Journal of the Hong Kong Branch of the Royal Asiatic Society*, 35, 43–58. <http://www.jstor.org/stable/23889963>

Ma, C. (2017). *Crossing the boundaries: From “outsiders” to “insiders” In Early-Tang-Dynasty China* (T). University of British Columbia. Retrieved from <https://open.library.ubc.ca/collections/ubctheses/24/items/1.0355212>

Öztürk, N. P. (2017). Tang Hanedanlığı döneminde batı bölgesinde yaşayan Türk kavimlerinin Çin kıyafetlerine etkileri. *Toroslardan Tanrı Dağlarına Genel Türk Tarihine Adanmış Bir Ömür, Prof. Dr. Gülçin Çandarlıoğlu 75. Doğum Yılına Armağanı*, 301–318.

Pletcher, K. (2011). *The history of China*. Britannica Educational Publishing.

Pulleyblank, E. G. (2022). *An Lushan*. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/biography/An-Lushan>

Baykuzu, T.D (2014). *An Lu-Shan isyanı ve Büyük Yen Devleti*. Kömen Yayınları.

Twitchett, D. (1979) “*The Cambridge history of China, Volume 3 Sui and T'ang China, 589-906, Part I*”, Cambridge University Press.

Xiong, V. C. (2008). *Historical dictionary of medieval China*. Scarecrow Press.

姚汝能撰 (2006). 曾贻芬点校. *安祿山事迹*. 北京, 中華書局.

师海军 (2020). 安祿山的军事布局与杜甫北上灵州被俘事考论[J]. *甘肃社会科学*, (1):214-220. DOI: 10.3969/j.issn.1003-3637.2020.01.030.

李瑞晓 (2018). 从“安史之乱”看唐玄宗的历史过失[J]. *长江丛刊*, (4):57.

钟焯 (2005). 安祿山等杂胡的内亚文化背景——兼论粟特人的“内亚化”问题” *中国史研究*, 第 1 期。

İnternet Kaynakları

Anabritannica (2022, 26 Nisan). An-Lushan. <https://www.britannica.com/summary/An-Lushan>

Sol-sağ Yingwu Ordusu (2022, 22 Ekim). <http://xh.5156edu.com/html5/135961.html>

Fan (2022, 18 Ağustos). <https://ctext.org/dictionary.pl?if=en&char=蕃>

Tangren Jie (2022, 24 Ekim). <https://www.quora.com/Why-is-Chinatown-called-Tang-Ren-Jie>

Pin-yin to Wade-giles (2022, 18 Ekim). <https://libraries.indiana.edu/chinese-studies-pinyin-wade-giles-conversion-table>

An Lushan Rebellion (2022, 7 Aralık). <https://podcasts.apple.com/tr/podcast/in-our-time-history/id463700741?i=1000343872342>

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Araştırmacı verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiğini beyan eder.

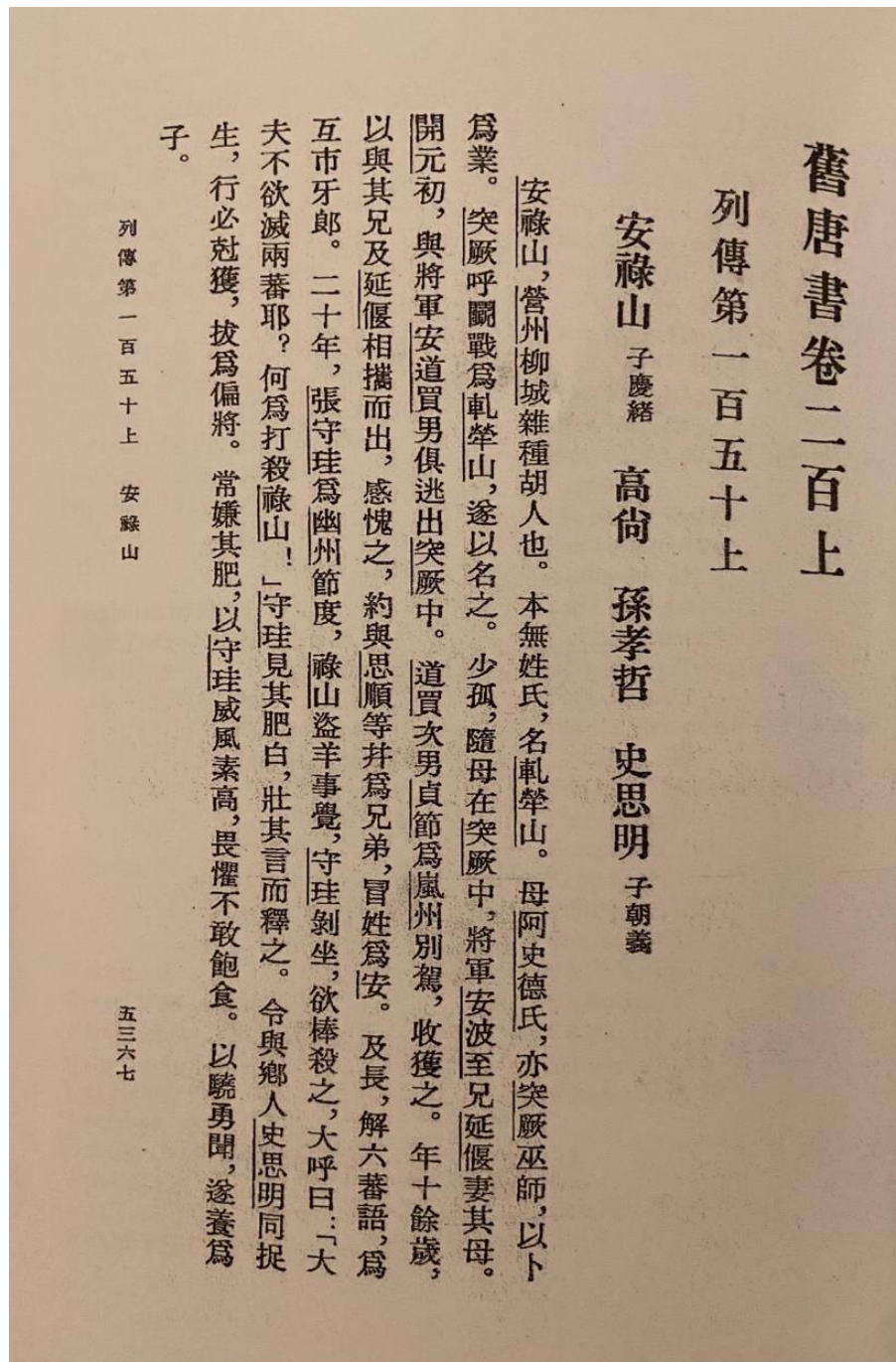
Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makale tek yazarlı olarak hazırlanmıştır.

Çıkar Beyanı

Makalenin hazırlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır

EKLER/ APPENDIXES

Liu Xu, "Eski Tang Tarihi, '200. Tomar I., An Lushan Bölümü'", Zhonghua Yayınları, Pekin, 1975, s. 5367 (劉昫; 《舊唐書》卷 200 上《安祿山傳》. 北京, 中華書局, 1975, 第 5367 頁).

唐書卷一百二十五上

列傳第一百五十五上

逆臣上

安祿山 慶緒 高尙 孫孝哲 史思明 朝義

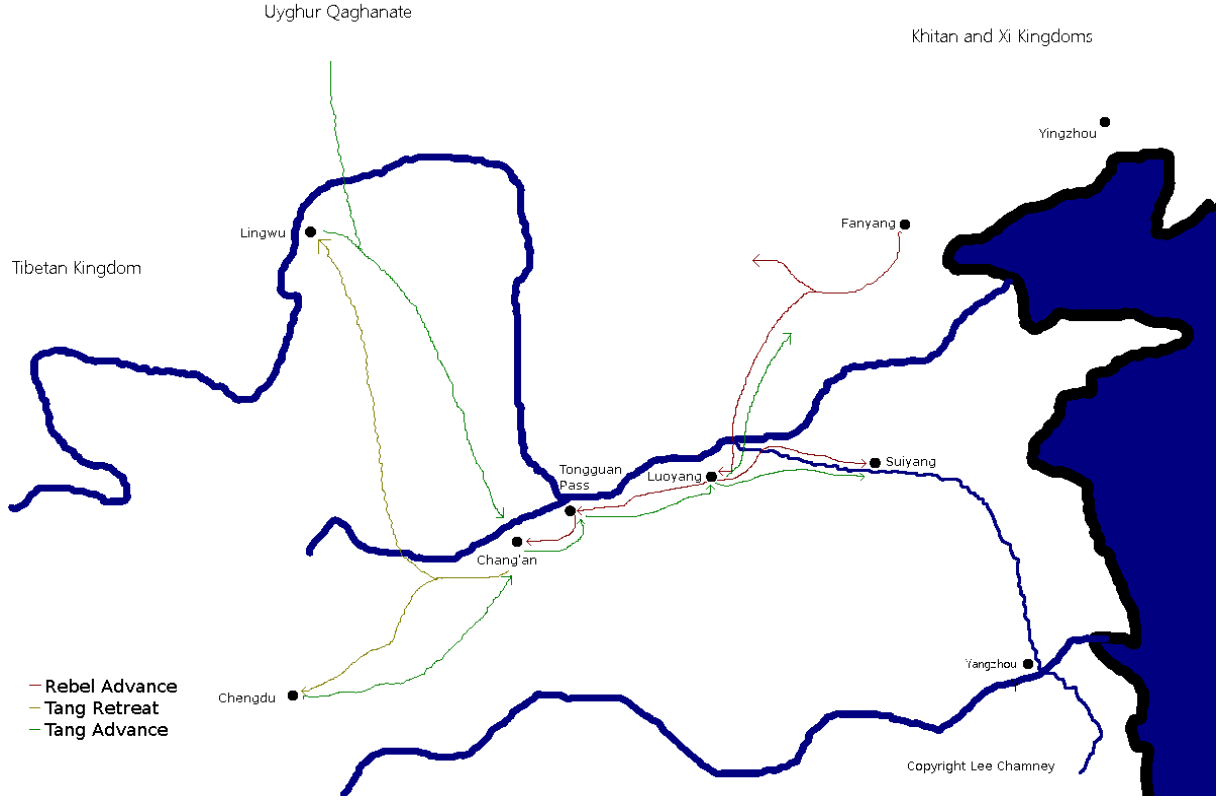
安祿山，營州柳城胡也，本姓康。母阿史德，爲覲，居突厥中，禱子於軋犖山，虜所謂鬪戰神者，旣而妊。及生，有光照穹廬，野獸盡鳴，望氣者言其祥。范陽節度使張仁愿遣搜廬帳，欲盡殺之，匿而免。母以神所命，遂字軋犖山。少孤，隨母嫁虜將安延偃。開元初，偃攜以歸國，與將軍安道買亡子偕來，得依其家，故道買子安節厚德偃，約兩家子爲兄弟，乃冒姓安，更名祿山。及長，忤忍多智，善億測人情，通六蕃語，爲互市郎。

張守珪節度幽州，祿山盜羊而獲，守珪將殺之，呼曰：「公不欲滅兩蕃邪？何殺我？」守

列傳第一百五十五上 逆臣上

六四一一

Song Qi; Ouyang Xiu, "Yeni Tang Tarihi; '225. Tomar I., An Lushan Bölümü'", Zhonghua Yayınları, Pekin, 1975, s. 6411 (宋祁, 歐陽修《新唐書》卷225上《安祿山傳》北京, 中华书局, 1975, 第6411页).

Kaynak: Lee Chamney; "The An Shi Rebellion and Rejection of the Other in Tang China, 618-763"
University of Alberta, Department of History and Classics, 2012, s. 14.

有祠守者，所在各置一庙。忠臣、义士、孝妇、烈女德行弥高者，亦置祠宇致祭。赐酺三日。六月，范阳节度使安祿山賜实封及铁券。秋八月己亥朔，改千秋节为天长节。壬子，改万年县为咸宁县。

冬十月庚午，幸华清宫，封贵妃姊二人为韩国、虢国夫人。十二月戊戌，言玄元皇帝见于华清宫之朝元阁，乃改为降圣阁。改会昌县为昭应县，会昌山为昭应山；封山神为玄德公，仍立祠宇。辛酉，还京。

八载春正月甲申，赐京官绢，备春时游赏。二月戊申，引百官于左藏库纵观钱币，赐绢而归。三月，朔方节度使张齐丘于中受降城北筑横塞城。夏四月，咸宁太守赵奉璋决杖而死，著作郎韦子春贬端溪尉，李林甫陷之也。幸华清宫观风楼。五月辛巳，于开远门外作振旅亭。戊子，南海太守刘巨鳞坐赃，决死之。六月，大同殿又产玉芝一茎。陇右节度使哥舒翰攻吐蕃石堡城，拔之。闰月己丑，改石堡城为神武军。剑南索磨川新置都护府，宜以保宁为名。丙寅，上亲谒太清宫，册圣祖玄元皇帝尊号为圣祖大道玄元皇帝。高祖、太宗、高宗、中宗、睿宗五帝，皆加“大圣皇帝”之字；太穆、文德、则天、和思、昭皇后，皆加“顺圣皇后”之字。群臣上皇帝尊号为开元天地大宝圣文武应道皇帝。丁卯，上御含元殿受册，大赦天下。自今后每至禘祫，并于太清宫圣祖前序昭穆。初，太白山人李浑言太白山金星洞有帝福寿玉版石记，求得之，乃封太白山为神应公，金星洞为嘉祥公，所管华阳县为贞符县。戊辰，太子太师、徐国公萧嵩薨。丁亥，南衙立仗马宜停，省进马官。秋八月戊子，郡别驾宜停，下郡置长史。冬十月丙寅，幸华清宫。十一月丁巳，幸御史中丞杨钊庄。

34. No'lu dipnotta açıklanan Demir Etiket bahsine dair Eski Tang Tarihinden bir örnek. Eski Tang Tarihi, Xuanzong Bölümü I. . Liu Xu. Eski Tang Tarihi, Zhonghua Yayınları, Pekin, 1975 (劉昫; 《舊唐書》, 北京, 中華書局, 1975),